

Η Εκπομπή Βαβυλωνία της 9ης Φεβρουαρίου (audio)

Εκπομπή ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ.

Κάθε Παρασκευή 15:00-16:00 στο Ραδιόφωνο του The PressProject.

Στον απόηχο του συλλαλητηριού και της αντισυγκέντρωσης για το Μακεδονικό, ο Νίκος Ιωάννου συζητά με το Νώντα Σκυφτούλη (Αντιεξουσιαστική Κίνηση Αθήνας) για την ανάδυση των εθνικισμών, τον Μίκη Θεοδωράκη και τον ρόλο ενός σύγχρονου αντιεθνικιστικού κινήματος. Ακόμη, ο Nikola Sterion (Κοινωνικό Κέντρο Dunja – Σκόπια) μας μεταφέρει το κλίμα από τη Δημοκρατία της Μακεδονίας φωτίζοντας τον κυρίαρχο λόγο για την εθνική ιστορία και ταυτότητα στη Μακεδονία.

*Φωτογραφία από την παράσταση του Ελληνικού Χοροδράματος με την Ελληνική Αποκριά (1954).

Τρία Παράδοξα του Εθνικιστικού Λόγου

Αλέξανδρος Σχισμένος

Δεν είναι η πρώτη, ούτε η τελευταία φορά που προσπαθούμε να διασαφηνίσουμε πλευρές του σκοτεινού μείγματος του εθνικιστικού φαινομένου. Ούτε είναι εδώ ο χώρος για να αναλύσουμε ή έστω να απαριθμήσουμε τις διάφορες και συχνά αντικρουόμενες ερμηνείες της λέξης «Έθνος», από τον Ρενάν, τον Φίχτε, τον Χέγκελ μέχρι τον Άντερσον, τον Γκέλνερ και τον Χομπσμπάουμ. Θα προσπαθήσω μόνο να εκθέσω εν συντομία τρία παράδοξα που βρίσκονται στον πυρήνα του εθνικιστικού λόγου.

Χρησιμοποιώ τη λέξη «λόγος» με τη σημασία του discourse, ως μια δέσμη αλληλοεξαρτούμενων φαντασιακών σχημάτων και σημασιών και όχι με την υπερβατική ή λογική σημασία του ratio.

Οριοθετώ λοιπόν τον εθνικιστικό λόγο ως τον πρωτογενή λόγο που, ασχέτως από την δευτερογενή ποικιλία των μορφών, των εκφράσεων και των σχεδιασμών που συνιστούν το φάσμα του εθνικιστικού φαινομένου, συγκροτείται από την άρρηκτη συμπλοκή τριών επιμέρους φαντασιακών σχημάτων:

A) Της υποστασιοποίησης του γενικού όρου «έθνος», ως να επρόκειτο για συμπαγή οντότητα, συνεκτικό υποκείμενο με συγκεκριμένη βούληση και ιστορικό ορίζοντα, αλλά όχι προϊόν ιστορικής γένεσης. Αυτό διακρίνει τον εθνικιστικό λόγο από οποιονδήποτε εθνολογικό, εθνογραφικό, τέλος πάντων περιγραφικό λόγο περί έθνους.

B) Της πρωταρχικότητας της φαντασιακής οντότητας «έθνος» έναντι οποιουδήποτε άλλου κοινωνικού θεσμού ή σημασίας, συμπεριλαμβανομένης και της ατομικότητας. Αυτό διακρίνει τον εθνικιστικό λόγο από οποιονδήποτε ιστορικό, εξελικτικό, τέλος πάντων κοινωνιολογικό λόγο περί κοινότητας.

Γ) Της διαχρονικότητας της φαντασιακής οντότητας «έθνος», που όμως δεν συνιστά α-χρονικότητα, καθώς το φανταστικό υποκείμενο «έθνος» τοποθετείται εντός της Ιστορίας. Αυτό διακρίνει τον εθνικιστικό λόγο από οποιονδήποτε θεολογικό, παραψυχολογικό, τέλος πάντων υπερβατολογικό λόγο περί ενότητας.

Βέβαια, ο εθνικιστικός λόγος δανείζεται στοιχεία και από άλλους, περιγραφικούς, ιστορικιστικούς ή κοινωνιολογικούς τύπους, ωστόσο είναι αποκλειστικότητά του η αναγωγή κάθε επιμέρους στοιχείου στον σημασιακό πυρήνα που μόλις περιγράψαμε, όπου κυριαρχεί η μεταφυσική εικόνα του έθνους ως πρωταρχικής, διαχρονικής υπόστασης.

Ως τέτοιος, ο εθνικιστικός λόγος αποτελεί τον ενοποιητικό ιστό των διαφορετικών ιστορικών παραγώγων του εθνικιστικού φαινομένου, των οποίων οι συγκεκριμένοι στόχοι και τα

διακηρυγμένα προγράμματα παρουσιάζουν μία ποικιλία που καλύπτει ένα μεγάλο κομμάτι του φάσματος της νεωτερικής πολιτικής. Συχνά, οι μελετητές προσπαθούν να ταξινομήσουν τις διαφορετικές όψεις του εθνικισμού μιλώντας για πολιτικό εθνικισμό της υπηκοότητας, γαλλικού τύπου, για ρομαντικό εθνικισμό της καταγωγής, γερμανικού τύπου, συντηρητικό εθνικισμό της παράδοσης, εθνικοαπελευθερωτικό εθνικισμό της αντι-αποικιοκρατίας.

Όσον αφορά τον τελευταίο, πρέπει να σημειώσουμε emphaticά ότι ο εθνικισμός είναι νεωτερικό ευρωπαϊκό δημιούργημα και η ανάδυση εθνικοαπελευθερωτικών ή εθνικιστικών κινημάτων στις αποικιοκρατούμενες κοινωνίες υπήρξε κληρονομιά και σπορά αυτής ακριβώς της αποικιοκρατίας. Ο Φραντς Φανόν, για παράδειγμα, θεωρεί τη δημιουργία μίας «εθνικής κουλτούρας» [1] ως αναγκαίο όπλο για τη βίαιη αντίσταση στην αποικιοκρατία και ως εργαλείο για την αναγνώριση του δικαιώματος της ανεξαρτησίας από έναν κόσμο εθνοκρατών, την ίδια στιγμή που αναγνωρίζει την οικουμενικότητα του αντιαποικιοκρατικού αγώνα και τη διεθνικότητα της αλληλεγγύης των καταπιεσμένων.

Ιστορικοί, όπως ο Hroch και ο Χομπσμπάουμ, διακρίνουν ιστορικές φάσεις του εθνικισμού[2]:

- Μία πρώτη, καθαρά πολιτιστική, δίχως πολιτικές αιτιάσεις.
- Μία δεύτερη, όπου αρχίζει η δημόσια πολιτική προπαγάνδα.
- Μία τρίτη, όταν κατακτιέται μία ευρύτερη ή μαζική υποστήριξη και η αναρρίχηση στην εξουσία.

Επίσης, έχει τεθεί η διάκριση ανάμεσα σε μία πρώτη, εθνικοαπελευθερωτική φάση, όταν ο εθνικισμός προσπαθεί να συνδεθεί με το αίτημα της αυτοδιάθεσης, μία δεύτερη, αλυτρωτική φάση, όταν ο εθνικισμός ενός ανεξάρτητου κράτους αναζητεί «χαμένες πατρίδες», μία τρίτη, επεκτατική φάση, όταν ο εθνικισμός ενός ανεξάρτητου κράτους κατακτά ευρύτερες περιοχές.

Η ελληνική ιστορία προσφέρει παραδείγματα της πρώτης φάσης, με τον εθνικισμό να επιβάλλεται ως κυρίαρχη ιδεολογία από τους Φαναριώτες και τους Ευρωπαίους ρομαντικούς στον εξεγερμένο πληθυσμό (σε αντιπαράθεση με το παμβαλκανικό, διεθνικό κάλεσμα του Ρήγα) και της δεύτερης, με τις τραγωδίες της «Μεγάλης Ιδέας», ενώ παραδείγματα της τρίτης φάσης προσφέρει η ιστορία ισχυρότερων κρατών, όπως της φασιστικής Ιταλίας ή της ναζιστικής Γερμανίας.

Ο Marcel Gauchet [3] παρατηρεί πως, καθώς το επεκτατικό όραμα της ναζιστικής Γερμανίας φάνηκε να πραγματοποιείται, η αντίθεση μεταξύ της εθνικιστικής και ρατσιστικής αρχής της Γερμανικής 'φυλετικής υπεροχής' και της αυτοκρατορικής αρχής της κυριαρχίας επί ετερογενών πληθυσμών και εκτεταμένων εδαφών, έγινε αυτοκαταστροφική, καθώς η ρητή άρνηση της ενσωμάτωσης έτερων πληθυσμών ενέπνευσε κτηνώδη προγράμματα αποικισμού, εξόντωσης και εκμετάλλευσης και, αντιστοίχως, τεράστια κοινωνικά κινήματα αντίστασης.

Σε αυτή την αντίθεση φανερώνεται ένα από τα παράδοξα του εθνικιστικού λόγου, που προκύπτουν από την εγγενή αντιφατικότητα των στοιχείων που συνθέτουν τον σημασιακό του πυρήνα, ο οποίος, όταν οι αντιθέσεις του κορυφωθούν σε οριακές αντιφάσεις, καταρρέει ενδογενώς.

Θα μπορούσαμε ίσως να ανατιμήσουμε τη βασική αντίθεση μεταξύ της ερμηνείας του έθνους ως πολιτικής κοινότητας και της ερμηνείας του έθνους ως προαιώνιας καταγωγής, σαν αντίθεση μεταξύ μίας σχεσιακής και μίας ουσιακής σύλληψης του έθνους. Η σχεσιακή σύλληψη ερμηνεύει το έθνος ως σύνολο κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων που εξελίσσονται και προσαρμόζονται σε δυναμικές και συσχετισμούς ευρύτερων, διεθνικών, πεδίων. Η ουσιακή σύλληψη ερμηνεύει το έθνος ως προαιώνια κοινότητα φορτισμένη με ένα απώτερο πεπρωμένο, που αντιμάχεται ή συμπληρώνεται με παρόμοια πεπρωμένα στο πλέγμα της ανθρώπινης Ιστορίας.

Και η ουσιακή και η σχεσιακή σύλληψη αποτελούν φαντασιακά

σχήματα που εμπορούνται από ερμηνευτικές αντιφάσεις, καθώς και τα δύο θέτουν συγχρόνως ένα αίτημα εκκοσμίκευσης, αφού υποτίθεται πως το έθνος εκδηλώνεται εντός της Ιστορίας, μα και ένα αίτημα αιωνιότητας, αφού υποτίθεται πως το έθνος διατηρείται μέσα στο χρόνο, είτε ως σταθερή ουσία είτε ως αυτό-εκτυλισσόμενο σύνολο σχέσεων. Και τα δύο σχήματα διαπλέκονται και τροφοδοτούν τον εθνικιστικό λόγο, που συγκροτείται ως ριζική άρνηση των πολλαπλών ερμηνειών και ως αποκλειστική κατάφαση μιας φαντασιακής ενότητας.

Επίσης, και τα δύο σχήματα μεταβιβάζουν στον πυρήνα του εθνικιστικού λόγου τις εγγενείς τους αντιφάσεις, και επίσης παράγουν μία νέα αντίφαση, την αντίφαση της μεταξύ τους διαπλοκής και σχέσης, καθώς παρουσιάζονται ως συνάμα αλληλοσυμπληρωματικά και αλληλοαποκλειόμενα, σαν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, που η μία αποτελεί την άρνηση της άλλης.

Έτσι, μπορούμε εν συντομία να διακρίνουμε τρία παράδοξα εντός του εθνικιστικού λόγου:

Η αντίθεση μεταξύ εξωτερικού και εσωτερικού, γίνεται αντίφαση, καθώς ο εθνικισμός ζητεί ταυτόχρονα να απομονώσει και να ομογενοποιήσει το εσωτερικό του, υψώνοντας αδιάβλητα σύνορα, μα και να το επεκτείνει και να εξουδετερώσει το εξωτερικό του, επεκτείνοντας τα σύνορά του και καθιστώντας τα μεταβλητά και σχετικά. Το αίτημα της εσωτερικής ομοιογένειας ανταποκρίνεται στο ουσιακή σύλληψη, ενώ το αίτημα της εξωτερικής ανομοιογένειας, δηλαδή της υποβάθμισης του εξωτερικού ως κατώτερου, αφομοιώσιμου ή εξουδετερώσιμου ανταποκρίνεται στη σχεσιακή σύλληψη, που αναγνωρίζει μία ιεραρχία εθνών.

Ωστόσο, αν κοιτάξουμε από άλλη προοπτική, το αίτημα της εσωτερικής ομοιογένειας αναγνωρίζει το πρόβλημα που θέτει η σχεσιακή μεταβλητότητα, την οποία ζητεί να εξαλείψει, ενώ το αίτημα της εξωτερικής ανομοιογένειας αναγνωρίζει τα άλλα έθνη ως ουσίες/υποστάσεις, κατώτερες μα εξίσου διαχρονικές, όσο και το εν λόγω, οικείο έθνος.

Η προαναφερθείσα αντίφαση εξωτερικού/εσωτερικού αντανακλάται στην αμφιθυμία του εθνικιστικού λόγου απέναντι στην ερμηνεία του συνόρου, που τίθεται ταυτόχρονα ως αμετάβλητο, αλλά και ως μεταβλητό. Παρομοίως, η δευτερογενής αντίθεση εχθρός/φίλος γίνεται πρωτογενής αντίφαση. Καταρχάς, στο εσωτερικό, ο φίλος και ο εχθρός αναγνωρίζονται ουσιακά, ως συνυπόστατος με το έθνος ή ως αποκομμένος από το έθνος, ενώ στο εξωτερικό, ο φίλος και ο εχθρός, ενσαρκωμένοι σε άλλα έθνη, είναι μεταβλητές σχέσεις που προκύπτουν από συναρτήσεις ισχύος.

Ωστόσο, κατά δεύτερον, τίθεται ένα όριο στην αφομοίωση του φίλου ή την εξάλειψη του εχθρού από την ίδια την εξ ορισμού αδυνατότητα του εθνικιστικού λόγου να διεκδικήσει την οικουμενικότητα. Καταδικασμένος να είναι ένας λόγος στενής και έγκλειστης μερικότητας, ο εθνικιστικός λόγος ζητεί να υπερβεί την μερικότητα μέσω της κατάκτησης και της καρκινικής αναπαραγωγής της εσωτερικής του ομοιογένειας, χωρίς όμως να φθάνει παρά μέχρι τη σύγκρουση και την κατάρρευση.

Το έθνος συγκροτεί ένα ασαφές και μεταφυσικό πεδίο ανάμεσα στα απτά και εμπειρικά πεδία του τοπικού, που έχει να κάνει με το βίωμα, και του καθολικού, που έχει να κάνει με την αναγνώριση, ένα πεδίο ορφανό, πραγματικά αποκομμένο από κάθε ρίζωμα. Ως τέτοιο, δημιουργεί τη δική του φαντασιακή αυτοαναφορά, έναν κλειστό βρόχο παλινδρόμησης, που καθιστά κάθε λόγο που αφορμάται από αυτό αυτοαναφορικό και αντιφατικό. Ενώ το έθνος προβάλλεται ως ύψιστη ολότητα και ενότητα, ταυτόχρονα αναγνωρίζει πως αυτή η ολότητα και η ενότητα είναι απλώς μία ανάμεσα σε άλλες. Το αίτημα της μοναδικότητας είναι εξ ορισμού αδύνατο να πληρωθεί, αφού είναι αδύνατο το έθνος να καλύψει όλον τον ορίζοντα, όπως φαντασιακά ισχυρίζεται μία αυτοκρατορία ή μία θρησκεία.

Παρότι ζητεί το ρίζωμα και την πραγμάτωση του στην Ιστορία, ο εθνικιστικός λόγος είναι εντελώς μετέωρος και ουσιαστικά μισεί τα πραγματικά τεκμήρια του παρελθόντος.

Ζητεί να καταστρέψει τα τεκμήρια της πραγματικής Ιστορίας, η οποία πάντα μας παρουσιάζεται ως ανομοιογενής και ασυνεχής, προς όφελος ενός φανταστικού, μυθικού παρελθόντος, ομοιογενούς και συνεχούς. Η αναγωγή του ιστορικού χρόνου στην ουσιακή σύλληψη του έθνους τον καταργεί ουσιαστικά ως ιστορικό χρόνο, δημιουργεί μία ψευδοϊστορική αφήγηση ενός μυθικού παρελθόντος.

Όπως εξάλλου παραδέχεται με διαύγεια ο Ρενάν: «Η λήθη και, θα έλεγα, το ίδιο το ιστορικό λάθος, είναι ένας παράγοντας ζωτικός για το σχηματισμό ενός έθνους και έτσι η πρόοδος των ιστορικών σπουδών είναι συχνά ένας κίνδυνος για την εθνότητα»[4] . Ο ιστορικός μύθος, η καταστροφή της τεκμηριωμένης ιστορικής έρευνας, είναι ζωτικός για τον εθνικιστικό λόγο και για την ίδια την εθνογένεση, καθώς η μετέωρη και αφηρημένη έννοια του έθνους δεν έχει κανένα άλλο ρίζωμα πέρα από τον ίδιο του τον ιστορικό μύθο της ουσιακής συνέχειας. Ο οποίος μύθος απέχει τόσο από τη βιωμένη εμπειρία και το κοινωνικό συναίσθημα που πρέπει να εντυπωθεί με βίαια μέσα στο κοινωνικό φαντασιακό, με σκληρά προγράμματα εκπαίδευσης, στρατεύσης και πολιτικής προπαγάνδας.

Ο Καστοριάδης παρατηρεί πως το έθνος εκπληρώνει μία διαδικασία ταύτισης ακριβώς «μέσα από αυτή την τριπλά φαντασιακή αναφορά σε μια ‘κοινή ιστορία’ – τριπλά διότι αυτή η ιστορία είναι απλώς παρελθόν, διότι δεν είναι και τόσο κοινή και τέλος, διότι τα στοιχεία της εκείνα που γίνονται γνωστά και χρησιμεύουν ως στήριγμα αυτής της κοινωνικοποιητικής ταύτισης μέσα στη συνείδηση των ανθρώπων, έχουν μυθική υπόσταση κατά το μεγαλύτερό τους μέρος»[5].

Παρότι ο εθνικιστικός λόγος αναφέρεται διαρκώς σε μία ιστορική συνέχεια και ένα απώτερο παρελθόν, αυτή η ιστορία και αυτό το παρελθόν είναι εξ ορισμού πλαστά.

Αυτό επιτρέπει από τη μία στον εθνικιστικό λόγο να οικειοποιείται πλαστά ιδεολογήματα, πρόσφατους αναχρονισμούς και σύγχρονα στερεότυπα, ανάγοντάς τα στον, διαρκώς ανακατασκευασμένο, διαρκώς επικαιροποιημένο, εθνικό μύθο του

ομοιογενούς παρελθόντος. Από την άλλη, αυτό τον καθιστά εξαιρετικά ευάλωτο στην πραγματική ιστορική έρευνα, στο ίδιο το ιστορικό ερώτημα και την κριτική στάση που εμπνέει τη μελέτη της ιστορίας.

Ζητώντας να στηρίξει τον μύθο στην ιστορία, ο εθνικιστικός λόγος είναι αναγκασμένος να κατασκευάζει πλαστά τεκμήρια, αλλά κατασκευάζοντάς τα, εκτίθεται στη δημόσια κριτική και στην πραγματική ιστορική κίνηση. Προκειμένου να καταργήσει την κοινωνικοϊστορική κίνηση επικαλείται μία ψευδοϊστορία, αλλά έτσι αποτυγχάνει να εξουδετερώσει την ιστορική μελέτη ή την ανάγκη της ιστορικής νομιμοποίησης.

Ταυτόχρονα, ο εθνικιστικός λόγος ζητεί να θεμελιώσει ένα προδιαγεγραμμένο μέλλον σε αυτό το πλασματικό παρελθόν, να θέσει το όραμα μιας μυθικής μελλοντικής ασυνέχειας (η μυθική ασυνέχεια της πραγμάτωσης της 'Μεγάλης Ιδέας') πάνω στο φαντασιακό έδαφος μίας αδιάρρηκτης συνέχειας, εξίσου μυθικής.

Η αμφιταλάντευση του εθνικιστικού λόγου ανάμεσα στην αιωνιότητα της ουσίας και την ιστορικότητα της σχέσης, παραπέμπει επίσης στην αμφιταλάντευσή του ανάμεσα στην εκκοσμίκευση και τη θρησκευτικότητα. Ζητεί να επενδύσει τις φαντασιακές του σημασίες με τον θρησκευτικό μανδύα του ιερού, μα παράλληλα είναι αναγκασμένος να αναζητήσει και να θεμελιώσει αυτό το ιερό μέσα στην Ιστορία. Δίχως καν να έχει το δικαίωμα προσφυγής στην οικουμενικότητα, ζητεί μία παράλογη ιεροποίηση του μερικού, μία παράδοξη απεριόριστη επέκταση του μερικού, μία α-νόητη θεμελίωση του μυθικού στην Ιστορία.

Σε αυτό το σημείωμα προσπάθησα να αναδείξω τρία παράδοξα που εμπεριέχονται στον ίδιο τον πυρήνα του εθνικού και εθνικιστικού λόγου, στην ίδια τη σύλληψη της ασαφούς, γενικής και περιγραφικής έννοιας της 'εθνότητας' ως διαχρονικής και ενιαίας υπόστασης. Φυσικά οι αντιφάσεις που παράγουν τα παράδοξα ακυρώνουν κάθε αίτημα εγκυρότητας, συνέπειας, σοβαρότητας του εθνικιστικού λόγου στο επίπεδο της θεωρίας. Η εξάρτηση του εθνικιστικού λόγου από πλασματικές ιδεοληψίες τον

καθιστά εγγενώς ψευδή, εξ ορισμού αντι-αληθή και σκοταδιστικό.

Είναι οι πρακτικές που εμπνέει, η δολοφονική και βάρβαρη επιρροή του, ο ριζικός αντι-ανθρωπισμός του, που πραγματώθηκε σε απάνθρωπους θεσμούς και καθεστώτα, που τον καθιστούν άξιο προσοχής.

Τα τρία παράδοξα τροφοδοτούν μύριες χίλιες νευρώσεις, αγκυλώσεις και παραλογισμούς του εθνικιστικού λόγου, που πραγματώνονται σε ψυχωτικές, αντικοινωνικές, σαδιστικές, δολοφονικές, αυτοκαταστροφικές, ταπεινωτικές νοοτροπίες και πράξεις. Όλοι οι μεγάλοι εθνικοί πόλεμοι του 20ου αιώνα και οι πρωτοφανείς μορφές φρενίτιδας και φονικού παραλογισμού που έφεραν, εγγράφονται στο πεδίο του εθνικιστικού λόγου και της μεταφυσικής του Έθνους.

Τα πρόσφατα συλλαλητήρια για το 'μακεδονικό' σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, η θλιβερή κατάντια των συμμετεχόντων, το γελοίο θέαμα συνολικά και οι επιμέρους γραφικότητες, ήταν απλά το πιο ανόητο και κενόδοξο προσωπίο του κτήνους που τρέφεται, όχι από τις αντιφάσεις του, αλλά από την απάνθρωπη βία που γεννά.

Παραπομπές:

[1] Fr. Fanon, Της γης οι κολασμένοι (Αθήνα: εκδ. Κάλβος, 1971), σσ. 180-212.

[2] E. J. Hobsbawm, Έθνη και εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα, (Αθήνα: εκδ. Καρδαμίτσα, 1990) σσ. 25-26.

[3] M. Gauchet, Η άνοδος της δημοκρατίας III (Αθήνα: εκδ. Πόλις, 2012).

[4] E. Renan, Qu' est-ce que c'est une nation?, (Παρίσι, 1882), σσ. 7-8.

[5] Κ. Καστοριάδης, Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας (Αθήνα:

Η Ελευθερία των Σπόρων και το Μέλλον της Γεωργίας

Vandana Shiva

Η Vandana Shiva είναι μία διεθνούς φήμης Ινδή ακαδημαϊκός, περιβαλλοντική ακτιβίστρια και συγγραφέας περισσότερων από 20 βιβλίων. Έχει αναμειχθεί σε κινήματα βάσης ενάντια στη γενετική μηχανική σε όλο τον κόσμο και έχει ηγηθεί με επιτυχία πολλών αγώνων ενάντια σε πολυεθνικές εταιρείες και υπερεθνικούς θεσμούς που επιζητούν να μονοπωλήσουν και να ιδιωτικοποιήσουν τους παραδοσιακούς σπόρους των ιθαγενών, την παραδοσιακή γνώση και τους φυσικούς πόρους.

Ο συντάκτης του ROARmag, Joris Leverink, μίλησε με τη Vandana Shiva για τον ρόλο που παίζει η βιομηχανική γεωργία στην κλιματική αλλαγή, τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι αγρότες στον Παγκόσμιο Νότο και το πώς θα μπορούσαμε να αποφύγουμε την επερχόμενη περιβαλλοντική καταστροφή που θέτει σε κίνδυνο την ίδια μας την ύπαρξη στον πλανήτη.

Έχεις αντισταθεί ενεργά εδώ και πολλά χρόνια, τόσο με τα γραπτά όσο και με τη δράση σου, στην παγκόσμια μεταστροφή της γεωργίας από ένα αγρο-οικολογικό παράδειγμα σε ένα βιομηχανικό. Στο τελευταίο σου βιβλίο, Ποιος αλήθεια τρέφει τον κόσμο; (Zed Books, 2016), επισημαίνεις επίσης πως το βιομηχανικό παράδειγμα γεωργίας προκαλεί την κλιματική αλλαγή. Πώς θα μπορούσαμε να κατανοήσουμε τη διαφορά ανάμεσα στα δύο παραδείγματα και ποιος ο ρόλος του δεύτερου στη διαφαινόμενη κλιματική αλλαγή;

Vandana Shiva: Υπάρχουν 2 διακριτά γεωργικά παραδείγματα. Το πρώτο είναι η βιομηχανική γεωργία που έχει σχεδιαστεί και αναπτυχθεί από το δηλητηριώδες καρτέλ της χημικής βιομηχανίας και των εργοστασίων που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και η οποία είχε τον έλεγχο της παραγωγής των χημικών ουσιών που χρησιμοποιούνταν στα εκρηκτικά και στη μαζική εξόντωση των ανθρώπων. Μετά τον πόλεμο, επαναπροσδιόρισαν τη χρήση των ίδιων αυτών χημικών ουσιών ως γεωργοχημικά -λιπάσματα και φυτοφάρμακα- πείθοντάς μας πως δεν μπορούμε να έχουμε φαγητό χωρίς αυτά τα δηλητήρια. Το δεύτερο παράδειγμα είναι το αγρο-οικολογικό σύστημα που έχει αναπτυχθεί για πάνω από 10.000 χρόνια και δουλεύει σε συνεργασία με τη φύση και σε αρμονία με τις οικολογικές αρχές.

Υπάρχουν 2 μελλοντικά εναλλακτικά σενάρια για την τροφή και τη γεωργία ως συμπεράσματα του κάθε παραδείγματος. Το ένα οδηγεί σε αδιέξοδο: ένας πλανήτης δηλητηριασμένος, χωρίς ζωή, ως αποτέλεσμα των χημικών μονοκαλλιεργειών με αγρότες να αυτοκτονούν για να ξεφύγουν από τη δυστυχία στην οποία τους έχουν βυθίσει τα χρέη, παιδιά να πεινάνε εξαιτίας της έλλειψης φαγητού και ανθρώπους να υποφέρουν από χρόνιες ασθένειες που διαδίδονται από προϊόντα χωρίς διατροφική αξία που πωλούνται σαν φαγητό, την ίδια στιγμή που η κλιματική πανωλεθρία θα εξολοθρεύει την ανθρώπινη ζωή στον πλανήτη. Το δεύτερο σενάριο οδηγεί στην αναζωογόνηση του πλανήτη διαμέσου της αποκατάστασης της βιοποικιλότητας, του εδάφους, του νερού και των μικρών αγροτικών μονάδων που θα παράγουν ποικίλο, υγιές, φρέσκο και οικολογικό φαγητό για όλους.

Η παγκοσμιοποιημένη βιομηχανική γεωργία αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες αιτίες της κλιματικής αλλαγής.

Κάποιοι εκτιμούν πως τουλάχιστον το 25% των παγκόσμιων εκπομπών σχετίζεται με τη βιομηχανική παραγωγή τροφίμων: διοξείδιο του άνθρακα (CO₂) από τη χρήση ορυκτών καυσίμων, οξείδιο του αζώτου (N₂O) από τη χρήση χημικών λιπασμάτων και μεθάνιο (CH₄) από την εργοστασιακή κτηνοτροφία.

Σύμφωνα με τη Διακυβερνητική Επιτροπή για την Αλλαγή του Κλίματος (IPCC), η συγκέντρωση CO₂ στην ατμόσφαιρα έχει αυξηθεί από την προ-βιομηχανική συγκέντρωση που ήταν περί των 280 κομματιών στο εκατομμύριο, σε 403,3 κομμάτια στο εκατομμύριο το 2016, ως αποτέλεσμα των ανθρώπινων ενεργειών. Όταν το επίπεδο του CO₂ βρισκόταν στο ίδιο υψηλό επίπεδο πριν 3,5 εκατομμύρια χρόνια, η παγκόσμια θερμοκρασία ήταν 2-3 βαθμούς υψηλότερη και το επίπεδο της θάλασσας ήταν 10-20 μέτρα πιο ψηλά. Η παγκόσμια συγκέντρωση μεθανίου στην ατμόσφαιρα έχει αυξηθεί από τη προ-βιομηχανική τιμή των 715 κομματιών στο δισεκατομμύριο, στα 1.774 κομμάτια το δισεκατομμύριο το 2005. Η παγκόσμια συγκέντρωση N₂O – σε τεράστιο βαθμό εξαιτίας της χρήσης λιπασμάτων στη γεωργία – έχει αυξηθεί από περίπου 270 σε 319 κομμάτια το δισεκατομμύριο το 2005.

Η εξόρυξη ορυκτών καυσίμων (νεκρός άνθρακας) από τη γη, η καύση τους και η απελευθέρωση μη ελεγχόμενων εκπομπών αερίων στην ατμόσφαιρα οδηγεί στη **διάρρηξη του κύκλου του άνθρακα** και στην αποσταθεροποίηση των κλιματικών συστημάτων. Προκειμένου να καταφέρουμε να δεσμεύσουμε περισσότερο ζωντανό άνθρακα από την ατμόσφαιρα θα πρέπει να ενδυναμώσουμε τις φάρμες και τα δάση μας με βιολογικό τρόπο – τόσο όσον αφορά τη βιοποικιλότητα, όσο και τη βιομάζα. Όσο μεγαλύτερη βιοποικιλότητα και περισσότερη βιομάζα υπάρχει διαθέσιμη, τόσο περισσότερο τα φυτά θα δεσμεύουν άνθρακα και άζωτο, μειώνοντας έτσι τις εκπομπές και τα αποθέματα ρυπογόνων ουσιών στον αέρα. Ο άνθρακας επιστρέφει στο έδαφος μέσω των φυτών. Γι' αυτόν τον λόγο η σχέση μεταξύ βιοποικιλότητας, βιολογικής γεωργίας και κλιματικής αλλαγής είναι αλληλένδετη.

Έχεις πει πως “το μέλλον βρίσκεται στο έδαφος”. Τι εννοείς με αυτό; Ποια κατά τη γνώμη σου είναι τα κυριότερα μαθήματα που μπορούμε να αντλήσουμε από τις γνώσεις και τις πρακτικές των ιθαγενών στη γεωργία, όσον αφορά την αντιμετώπιση της σημερινής οικολογικής κρίσης;

VS: Είμαστε το έδαφος. Είμαστε η γη. Είμαστε φτιαγμένοι από τα

ίδια πέντε βασικά συστατικά – γη, νερό, φωτιά, αέρας και αιθέρας – που ορίζουν το σύμπαν. Οτιδήποτε κάνουμε στο έδαφος, το κάνουμε στους εαυτούς μας. Και δεν αποτελεί σύμπτωση το ότι οι λέξεις μαυρόχωμα (humus) και άνθρωπος (human) έχουνε την ίδια ετυμολογική ρίζα. Όλες οι ιθαγενικές κουλτούρες αναγνωρίζουν πως είμαστε ένα με τη Γη και πως το να φροντίζουμε το έδαφος είναι ύψιστο καθήκον μας. Όπως λέει ένας αρχαίος *veda*[1]:

«Σε αυτή τη χούφτα εδάφους βρίσκεται το μέλλον σας. Φροντίστε το για να σας φροντίσει. Καταστρέψτε το και θα σας καταστρέψει».

Αυτή η οικολογική αλήθεια είναι ξεχασμένη στο κυρίαρχο παράδειγμα της βιομηχανικής γεωργίας, το οποίο λειτουργεί με την ψευδή υπόθεση πως είμαστε κάτι διαφορετικό και ανεξάρτητο από τη γη και ορίζει το έδαφος ως νεκρή ύλη. Αν το έδαφος είναι νεκρό καταρχήν, η ανθρώπινη δράση δεν μπορεί να καταστρέψει τη ζωή του, μπορεί απλά να το 'βελτιώσει' με χημικά λιπάσματα. Και εάν είμαστε εμείς οι άρχοντες και οι κατακτητές του εδάφους, τότε εμείς ορίζουμε τη μοίρα του εδάφους, το έδαφος δεν μπορεί να ορίσει τη δική μας μοίρα.

Η ιστορία, παρ'όλα αυτά, μαρτυρά το γεγονός πως οι κοινωνίες και οι πολιτισμοί είναι πολύ στενά συνδεδεμένοι με το πώς φερόμαστε στο έδαφος. Επιλέγουμε το πώς θα σχετιστούμε με το έδαφος, μέσω του Νόμου της Επιστροφής ή μέσω του Νόμου της Εκμετάλλευσης και της Εξόρυξης. Ο Νόμος της Επιστροφής, του να επιστρέφεις ό,τι σου δίνεται, έχει διασφαλίσει το ότι οι κοινωνίες δημιουργούν και διατηρούν ένα γόνιμο έδαφος που θα μπορεί να υποστηρίξει πολιτισμούς για χιλιάδες χρόνια. Ο Νόμος της Εκμετάλλευσης, του να παίρνεις χωρίς να επιστρέφεις πίσω, έχει οδηγήσει στην κατάρρευση πολιτισμών. Οι σύγχρονες κοινωνίες, ανά τον κόσμο, βρίσκονται στο χείλος της κατάρρευσης καθώς τα εδάφη τους είναι διαβρωμένα, υποβαθμισμένα, δηλητηριασμένα, θαμμένα κάτω από τσιμέντο και αποστερημένα από τη ζωή τους.

Η βιομηχανική γεωργία, βασισμένη σε ένα μηχανιστικό παράδειγμα, και η χρήση ορυκτών καυσίμων έχουν δημιουργήσει άγνοια και τύφλωση σχετικά με τις ζωντανές διαδικασίες που μπορούν να δημιουργήσουν ένα ζωντανό έδαφος. Αντί να επικεντρωνόμαστε στη σχέση τροφής και εδάφους, μας έχουν γίνει εμμονή οι εξωτερικές προσμίξεις χημικών λιπασμάτων και η μηχανοποίηση, δημιουργώντας έτσι το κατάλληλο έδαφος για τις **μονοκαλλιέργειες** – η βιολογία και η ζωή έχουν αντικατασταθεί από τη χημεία. Εκθέτοντας το έδαφος σε χημικά στοιχεία, οι μονοκαλλιέργειες με τη σειρά τους το εκθέτουν στη διάβρωση από το νερό και τον αέρα. Από τη στιγμή που η οργανική ύλη δημιουργεί το έδαφος, συναθροίζεται και δρα σαν ενοποιητικό υλικό, αντίθετα τα εδάφη που έχουν εμποτιστεί με τεχνητά λιπάσματα έχουν εξαντληθεί από οργανική ύλη και είναι πολύ εύκολα διαβρώσιμα.

Εδάφη υποβαθμισμένα και νεκρά, εδάφη χωρίς οργανική ύλη και χωρίς μικροοργανισμούς, εδάφη που δεν έχουν πια την ικανότητα να συγκρατήσουν νερό, δημιουργούν λιμούς και διατροφικές κρίσεις – όχι διατροφική ασφάλεια.

Αυτό είναι ιδιαίτερος αισθητό στον καιρό της κλιματικής αλλαγής. Η βιομηχανική γεωργία δεν είναι απλά υπεύθυνη για το 1/4 των εκπομπών των αερίων που ευθύνονται για το φαινόμενο του θερμοκηπίου, αλλά είναι και πολύ πιο ευάλωτη σε αυτό. Τα πλούσια σε οργανική ύλη εδάφη είναι πιο ανθεκτικά στην ξηρασία και στα ακραία καιρικά φαινόμενα. Επίσης, η αύξηση της παραγωγής οργανικής ύλης μέσω εντατικών συστημάτων με πλούσια βιοποικιλότητα αποτελεί τον πιο αποτελεσματικό τρόπο για την απορρόφηση του διοξειδίου του άνθρακα από την ατμόσφαιρα μέσα στα φυτά και έπειτα μέσα στο έδαφος, μέσω του Νόμου της Επιστροφής.

Το έδαφος, όχι το πετρέλαιο, αποτελεί το μέλλον της ανθρωπότητας.

Η βασισμένη στο πετρέλαιο, με έντονες εκπομπές και χρήση

χημικών, βιομηχανική γεωργία εξαπολύει οικολογικές και κοινωνικές διαδικασίες που δολοφονούν το έδαφος και κατά συνέπεια θέτουν σε κίνδυνο το μέλλον μας.

Υπάρχει προφανώς η ανάγκη να πάρουμε πίσω την τεράστια δύναμη των κύριων γεωργικών και αγροχημικών εταιρειών, που με τη σειρά τους απολαμβάνουν σημαντική στήριξη από κάποια από τα πιο ισχυρά κράτη στον κόσμο. Ο αγώνας των μικρών αγροτών ενάντια στις πολυεθνικές εταιρείες, σαν τη Monsanto, θυμίζει την κλασική περίπτωση Δαβίδ εναντίον Γολιάθ. Πού βλέπεις να οδηγεί αυτός ο τόσο έντονα ασύμμετρος αγώνας; Από που αντλείς ελπίδα; Βλέπεις να αναδύονται ευκαιρίες για την κοινωνία ώστε να ανακτήσει τον έλεγχο της δικής της παραγωγής τροφής, δεδομένης της μαζικής αυτής συγκέντρωσης αγροτικού κεφαλαίου;

VS: Το δηλητηριώδες καρτέλ, το οποίο μέσω μίας σειράς συγχωνεύσεων έχει μειωθεί σε ένα καρτέλ 3 παραγωγών δηλητηρίων -των Monsanto Bayer, Dow DuPont και Sygenta ChemChina- κατασκεύασε τα χημικά που χρησιμοποιήθηκαν από τους Ναζί στα στρατόπεδα εξόντωσης. Μετά τον πόλεμο, τα ίδια αυτά χημικά, που κάποτε χρησιμοποιήθηκαν για να σκοτώνουν ανθρώπους, άλλαξαν τη χρήση τους ως παρασιτοκτόνα για χρήση στη βιομηχανική γεωργία. Τότε προσπάθησαν να αποκτήσουν τον έλεγχο των σπόρων μας μέσω της γενετικής μηχανικής και της πατεντοποίησης.

Υπάρχει όμως ένας τρόπος να διεκδικήσουμε πίσω τους σπόρους μας: μέσω της ελεύθερης διαχείρισής τους, όπου ο έλεγχος των σπόρων ασκείται από τους αγρότες αντί από ένα σύστημα που τους αντιμετωπίζει ως εταιρική πνευματική ιδιοκτησία. Κάθε μέρος και κάθε πιάτο μπορεί να αποτελέσει την εστία μίας επανάστασης ενάντια στο δηλητηριώδες καρτέλ, το οποίο ευθύνεται για έναν ολόκληρο αιώνα οικοκτονίας και γενοκτονίας.

Είναι ώρα να σπείρουμε τους σπόρους της ειρήνης με τη γη και να διεκδικήσουμε πίσω τις ελευθερίες μας. Η Satyagraha, η «δύναμη της αλήθειας», ή η μη βίαιη κοινωνική ανυπακοή, όπως την εισήγαγε ο Mahatma Gandhi, είναι πιο σημαντική από ποτέ

ακόμα και στη δική μας εποχή της «μετα-αλήθειας». Η Satyagraha ανέκαθεν είχε να κάνει με την αφύπνιση της συνείδησής μας, της εσωτερικής μας δύναμης, ώστε να αντισταθούμε στην εξωτερική, βάρβαρη δύναμη. Αποτελεί μία αυτοποιητική απάντηση σε ένα εξωτερικά επιβαλλόμενο σκληρό και άδικο σύστημα. Όπως ανέφερε ο Gandhi, «η Satyagraha είναι ένα ΟΧΙ, που πηγάζει από την ύψιστη συνείδησή μας».

Η Satyagraha του Ghadi για το αλάτι, η περίφημη «Πορεία του Αλατιού» που έλαβε χώρα το 1930[2], ενέπνευσε τη σύγχρονη «Satyagraha των Σπόρων» της Navdanya[3] και το κίνημα για την ελευθερία των σπόρων. Από το 1987, όταν πρωτόκουσα εταιρίες να μιλάνε για την ιδιοκτησία σπόρων μέσω δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, η συνείδησή μου δεν το δέχτηκε. Δεσμεύτηκα εφ' όρου ζωής να προσπαθώ για τη σωτηρία των σπόρων και να μην συνεργαστώ με το καθεστώς των πνευματικών δικαιωμάτων που ανάγει σε έγκλημα τη διατήρηση και ελεύθερη ανταλλαγή των σπόρων.

Η Bija Satyagraha ή η «Satyagraha των Σπόρων» είναι ένα κοινωνικό κίνημα για την αναγέννηση του Αληθινού Σπόρου, για την ικανότητα των αγροτών του να είναι καλλιεργητές και να εξελίσσονται από κοινού με την ικανότητα των σπόρων προς την ποικιλία, την ανθεκτικότητα και την ποιότητα. Είναι ένα κίνημα που προέρχεται από τους υψηλούς νόμους του να είσαι μέλος της κοινότητας της Γης, της ‘‘Vasudhaiva Kutumbkam’’, υψηλούς νόμους όπως το καθήκον του να προσφέρεις, να προστατεύεις, να συντηρείς και να μοιράζεσαι. Ο όρκος της Bija Satyagraha που ενστερνίζονται οι αγρότες μας, αναφέρει τα ακόλουθα:

«Έχουμε λάβει αυτούς τους σπόρους από τη φύση και τους αρχαίους μας προγόνους. Αποτελεί καθήκον μας προς τις μελλοντικές γενιές το να τους παραδώσουμε με τον πλούτο της ποικιλίας και με την αξιοπρέπεια που τους παραλάβαμε. Γι' αυτό, δεν θα υπακούσουμε σε κανένα νόμο ούτε θα υιοθετήσουμε καμία τεχνολογία που βρίσκεται σε αντίθεση με τα υψηλά καθήκοντά μας προς τη γη και τις μελλοντικές γενιές. Θα συνεχίσουμε να φυλάσσουμε και να μοιραζόμαστε τους σπόρους

μας».

Εδώ και πάνω από τέσσερις δεκαετίες έχω συμμετάσχει σε πολλές Satyagraha, και έχω εργαστεί για την πραγματική ελευθερία – την ελευθερία της φύσης και του κάθε μέλους της κοινωνίας. Η αφοσίωσή μου στις κοινές ελευθερίες μεγαλώνει όλο και περισσότερο μέσα μου με τον καιρό. Η πλανητική Satyagraha που χρειαζόμαστε σήμερα είναι ο καθένας μας να αποδράσει από τις φυλακές που έχουν δημιουργηθεί στο μυαλό του από το 1%, μέσω κατασκευών και ψευδαισθήσεων, και να απελευθερώσει την ευφυΐα του και τις υποβόσκουσες δυνάμεις του ώστε να ξεκινήσουμε την Αναγέννηση του Αληθινού, δηλαδή να ξανασκεφτούμε την αληθινή σχέση μας με τη Γη και με τους γύρω μας.

Το σημερινό κίνημα μη συνεργασίας (Non-cooperation movement) ξεκινά με την άρνησή μας στους μύθους και στα ψέμματα με τα οποία έχουμε γαλουχηθεί και με τη μη συνεργασία μας με τις βίαιες δομές κυριαρχίας που έχουν χτιστεί πάνω σε αυτούς τους μύθους, για να υποστηρίξουν τις δομές της εξόρυξης και της εκμετάλλευσης. Η απελευθέρωσή μας από το 1% αποτελεί τη Satyagraha των καιρών μας. Είναι μία Satyagraha με σκοπό να μείνουμε ζωντανοί και να γιορτάζουμε το αληθινό. Για να ζήσουμε ελεύθεροι σύμφωνα με τους υψηλούς νόμους της Γαίας, της ανθρωπότητάς μας και του Ντάρμα.

Συχνά αναφέρεσαι στη σχέση ανάμεσα στην πατεντοποίηση των σπόρων – οι οποίοι μετατρέπονται σε εμπορεύματα που υπόκεινται σε δικαιώματα ατομικής ιδιοκτησίας – και στην υπερχρέωση των τοπικών αγροτών, που μόνο στην Ινδία έχει οδηγήσει στην αυτοκτονία περισσότερους από 300.000 ανθρώπους. Θα μπορούσες να μας πεις λίγα λόγια για την επίδραση που έχει η εισαγωγή της καπιταλιστικής ορθολογικότητας στην παραγωγή της τροφής στον Παγκόσμιο Νότο και ποιες είναι οι βασικές κοινωνικές επιπτώσεις της;

VS: Η Ινδία είναι μία χώρα πλούσια σε βιοποικιλότητα. Για περισσότερο από 10.000 χρόνια οι Ινδοί αγρότες χρησιμοποιούν

την ευφυΐα και την ιθαγενική τους γνώση για να εξημερώσουν και να εξελίξουν χιλιάδες καλλιέργειες, ανάμεσα τους 200.000 ποικιλίες ρυζιού, 1.500 ποικιλίες σιταριού, 1.500 ποικιλίες μπανάνας και μάνγκο, εκατοντάδες είδη φακής και ελαιούχων σπόρων, αλλά και δημητριακών, λαχανικών και μπαχαρικών κάθε είδους.

Η εκπληκτική αυτή φυσική ευφυΐα και ποικιλία στην αναπαραγωγή σπόρων σταμάτησε βίαια όταν η Πράσινη Επανάσταση μας επιβλήθηκε τη δεκαετία του '60 από τις αγροχημικές εταιρείες και τα εργοστάσια, τα οποία στον απόηχο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αναζητούσαν απεγνωσμένα νέες αγορές για συνθετικά λιπάσματα που κατασκευάζονταν στα εργοστάσια εκρηκτικών του πολέμου. Με έναν τρόπο παρόμοιο με αυτόν της διαδικασίας αποικιοποίησης του παρελθόντος, η ευφυΐα μας γύρω από την αναπαραγωγή σπόρων και τη γεωργία απορρίφθηκε, οι σπόροι μας ονομάστηκαν "πρωτόγονοι" και εκτοπιστήκαμε. Επιβλήθηκε, έτσι, μία μηχανική "νοημοσύνη" βιομηχανικής αναπαραγωγής και ομοιογένειας για εξαγωγές. Αντί να συνεχιστεί η εξέλιξη των παραδοσιακών ποικιλιών και των διαφορετικών ειδών, η γεωργία και η διατροφή μας περιορίστηκε σε ρύζι και κριθάρι.

Η εταιρείες αναπαράγουν σπόρους που ανταποκρίνονται στα χημικά τους. Τα χημικά χρειάζονται μονοκαλλιέργειες για να λειτουργήσουν ιδανικά και με το ελάχιστο δυνατό κόστος, οι οποίες με τη σειρά τους είναι ευάλωτες στις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, για τις οποίες η βιομηχανική γεωργία ευθύνεται σημαντικά.

Η γενετική μηχανική σπόρων ξεκίνησε από το δηλητηριώδες καρτέλ, αφού είδαν μία ευκαιρία για να συλλέγουν μισθώματα από αγρότες, επιβάλλοντας πατέντες για τη χρήση σπόρων μέσω των συμφωνιών ελεύθερου εμπορίου. Όπως ανέφερε και ένας αντιπρόσωπος της Monsanto, «Υπήρξαμε οι ασθενείς, οι διαγνώστες και οι γιατροί. Όλα σε ένα». Και το πρόβλημα που διέγνωσαν ήταν πως οι αγρότες σώζουν σπόρους.

Η περίπτωση της Monsanto και του γενετικά τροποποιημένου σπόρου βαμβακιού που ονομάζεται **Bt cotton** μας δίνει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα:

Προκειμένου να εξαναγκάσουν τους αγρότες να χρησιμοποιούν τους σπόρους του Bt cotton, εγκατέστησαν ένα μονοπώλιο που εμπόδιζε την πρόσβαση των αγροτών σε εναλλακτικούς σπόρους βαμβακιού. Εώς τώρα, το 99% των σπόρων βαμβακιού που καλλιεργείται είναι Bt cotton. Στο μεταξύ, η Monsanto έχει αυξήσει την τιμή των σπόρων περίπου κατά 80.000%, εξαναγκάζοντας τους αγρότες να καταχρεωθούν απλά και μόνο για να αγοράσουν το πιο βασικό στοιχείο που τους χρειάζεται για να καλλιεργήσουν τα χωράφια τους.

Το Bt cotton -που πωλείται στην Ινδία με το όνομα Bollgard- παρουσιάστηκε ως ένα προϊόν ανθεκτικό στα παράσιτα, μειώνοντας έτσι την ανάγκη για χρήση φυτοφαρμάκων. Καθώς όμως τα παράσιτα έγιναν ανθεκτικά στο Bt cotton με τον χρόνο, η χρήση

φυτοφαρμάκων σε ορισμένες πολιτείες της Ινδίας αυξήθηκε ως και 13 φορές μετά την εισαγωγή της γενετικά τροποποιημένης καλλιέργειας. Ως αποτέλεσμα, εκατοντάδες αγρότες έχουν πεθάνει εξαιτίας των δηλητηριάσεων από φυτοφάρμακα και πολλές χιλιάδες έχουν αυτοκτονήσει ως αποτέλεσμα της παγίδας του χρέους στη οποία πιάστηκαν.

Η διαχείριση των σπόρων από τους αγρότες βρίσκεται στην καρδιά των λύσεων ενάντια στην επιδημία αυτών των αυτοκτονιών.

Μόνο όταν οι αγρότες αποκτήσουν πρόσβαση στους δικούς τους σπόρους θα απελευθερωθούν από το χρέος. Και μόνο μέσω της κυριαρχίας των σπόρων θα μπορέσει το εισόδημά τους να αυξηθεί. Οι αγρότες βιολογικού βαμβακιού κερδίζουν περισσότερο, αποφεύγοντας τους ακριβούς σπόρους και τα χημικά. Το βιολογικό βαμβάκι είναι το μέλλον.

Οι άνθρωποι που ζουν στον Παγκόσμιο Νότο – ειδικά αυτοί που οι ζωές τους εξαρτώνται απόλυτα από το φυσικό περιβάλλον γύρω τους – έχουν επηρεαστεί δυσανάλογα πολύ από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Ποιες άμεσες δράσεις θα πρέπει να γίνουν, κατά τη γνώμη σου, ώστε να ελαχιστοποιήσουμε την απειλή που υφίστανται από την κλιματική αλλαγή οι ευάλωτοι αυτοί πληθυσμοί, δεδομένου ότι οι κυβερνήσεις ορισμένων εκ των πιο πλούσιων χωρών του κόσμου δεν φαίνονται πολύ πρόθυμες να ξεφύγουν από το “business as usual”;

VS: Είναι τραγικό το ότι αυτοί που έχουν συντελέσει λιγότερο στην εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου είναι αυτοί που τελικά υποφέρουν περισσότερο εξαιτίας του κλιματικού χάους – όπως οι κοινότητες στα Ιμαλάια που έχασαν τους υδάτινους πόρους τους καθώς έλιωσαν και εξαφανίστηκαν οι παγετώνες, οι χωρικοί στη λεκάνη του ποταμού Γάγγη[4], των οποίων οι σπορές έχουν αποτύχει λόγω ξηρασιών ή πλημμυρών, οι παραθαλάσσιες και νησιωτικές κοινότητες που αντιμετωπίζουν νέες απειλές από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας και των εντονότερων κυκλώνων.

Η κλιματική αλλαγή, τα ακραία φυσικά φαινόμενα και οι κλιματικές καταστροφές μας υπενθυμίζουν όλο και πιο συχνά πως είμαστε κομμάτι της Γης, και όχι κάτι ξεχωριστό από αυτήν. Κάθε πράξη βίας που διαταράσσει τα οικολογικά συστήματα απειλεί επίσης και τη ζωή μας. Ως πολίτες της Γης, κάθε ένας από εμάς μπορεί να δράσει για να την προστατεύσει. Η βιομηχανική γεωργία αποτελεί έναν από τους βασικότερους υπαίτιους της κλιματικής αλλαγής. Η στροφή στη βιολογική γεωργία είναι μία επιτακτική ανάγκη για την υγεία μας αλλά και για την υγεία του πλανήτη, για την κλιματική δικαιοσύνη και τη δημοκρατία της Γης.

Γι' αυτόν τον λόγο, στη Διάσκεψη του Παρισιού για την Κλιματική Αλλαγή (COP21) φυτέψαμε συλλογικά έναν κήπο και πήραμε έναν όρκο, να προστατεύσουμε τη Γη. Κάθε κήπος μπορεί να είναι μικρός, αλλά όταν εκατομμύρια άνθρωποι ενώσουν τα χέρια τους, θα αρχίσει να γίνεται η στροφή πέρα από τον ορυκτό άνθρακα, ο οποίος θα πρέπει να παραμένει θαμμένος, προς τον ζωντανό άνθρακα, τον οποίο πρέπει να καλλιεργούμε παντού ώστε να γιατρέψουμε τη Γη, να δημιουργήσουμε κλιματική ανθεκτικότητα και αναγέννηση.

Η ανθρωπότητα πέρασε προσφάτως ένα πολύ σημαντικό κατώφλι, κατά το οποίο περισσότεροι από τους μισούς κατοίκους της ζουν πλέον σε αστικά κέντρα. Αυτό φαίνεται να δημιουργεί μία σύγκρουση ανάμεσα στα περιβαλλοντικά οφέλη της μικρής κλίμακας οικολογικής γεωργίας και στην ανάγκη του να τραφεί ένας πληθυσμός δισεκατομμυρίων ανθρώπων που δεν μπορούν – και που συχνά δεν θέλουν – να καλλιεργήσουν τη δική τους τροφή στο άμεσο περιβάλλον τους. Πώς θα μπορούσαμε να λύσουμε αυτό το παράδοξο;

VS: Η προστασία του πλανήτη και η ταυτόχρονη διασφάλιση της τροφής για όλους δεν αποτελούν 2 αντιθετικά πράγματα. Το βιομηχανικό σύστημα που καταστρέφει την υγεία του πλανήτη προκαλεί επίσης πείνα, υποσιτισμό και αρρώστιες.

Η βιομηχανική γεωργία έχει αποτύχει ξεκάθαρα ως διατροφικό

σύστημα.

Σε αντίθεση με τον μύθο που θεωρεί πως οι μικρές φάρμες θα πρέπει να εξαφανιστούν γιατί είναι μη παραγωγικές και πως θα πρέπει να αφήσουμε το μέλλον της τροφής μας στα χέρια του δηλητηριώδους καρτέλ, στα drones παρακολούθησης και στο λογισμικό κατασκοπείας, οι μικροί αγρότες παρέχουν το 70% της παγκόσμιας τροφής χρησιμοποιώντας μόλις το 30% των πόρων της γεωργίας. Η βιομηχανική γεωργία, αντιθέτως, χρησιμοποιεί το 70% των πόρων και ευθύνεται για το 1/4 των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, ενώ παράγει μόλις το 30% της τροφής.

Αυτή η εμπορευματοποιημένη γεωργία έχει προκαλέσει το 75% της καταστροφής των εδαφών, το 75% της καταστροφής των αποθεμάτων νερού καθώς και μόλυνση στα ποτάμια, στις λίμνες και στους ωκεανούς μας. Τέλος, όπως γράφω και στο βιβλίο μου *Ποιος αλήθεια τρέφει τον κόσμο;*, το 93% της ποικιλομορφίας των καλλιεργειών έχει οδηγηθεί στην εξαφάνιση λόγω της βιομηχανικής γεωργίας.

Με αυτόν τον ρυθμό, αν αυξηθεί το ποσοστό της βιομηχανικής γεωργίας και τροφής στη διατροφή μας στο 45%, θα έχουμε έναν νεκρό πλανήτη. Δεν υπάρχει ούτε ζωή ούτε φαγητό σε έναν νεκρό πλανήτη.

Γι' αυτόν τον λόγο, η αναζωογόνηση και αναγέννηση του πλανήτη μέσω οικολογικών διαδικασιών έχει γίνει μία επιτακτική ανάγκη επιβίωσης για τους ανθρώπους και όλα τα έμβια όντα. Ζωτικής σημασίας για αυτή τη μεταστροφή είναι η απεξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα και τον νεκρό άνθρακα, προς την κατεύθυνση ζωντανών διαδικασιών βασισμένων στην καλλιέργεια και την ανακύκλωση ζωντανού άνθρακα.

Η δουλειά της Navdanya εδώ και 30 χρόνια έχει δείξει πως μπορούμε να παράξουμε περισσότερο φαγητό και να παράσχουμε υψηλότερα εισοδήματα στους αγρότες χωρίς να καταστρέφουμε το περιβάλλον και να σκοτώνουμε τους χωρικούς μας. Η μελέτη μας,

«Βιολογική γεωργία βασισμένη στη βιοποικιλότητα: Ένα νέο παράδειγμα για τη διατροφική ασφάλεια», έχει αποδείξει πως οι μικρές οργανικές φάρμες παράγουν περισσότερη τροφή και παρέχουν υψηλότερο εισόδημα στους αγρότες.

Επιπλέον, τα βιολογικά και τοπικά διατροφικά συστήματα που βασίζονται στη βιοποικιλότητα συνεισφέρουν τόσο στη μείωση, όσο και στην προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Οι μικρές βιολογικές φάρμες, βασισμένες στη βιοποικιλότητα – ιδιαίτερα στον Τρίτο Κόσμο – είναι εντελώς απαλλαγμένες από ορυκτά καύσιμα. Η ενέργεια για τις λειτουργίες της φάρμας προέρχεται από τα ζώα. Η γονιμότητα του εδάφους χτίζεται τρέφοντας τους μικροοργανισμούς του εδάφους μέσω της ανακύκλωσης της οργανικής ύλης. Αυτό μειώνει την εκπομπή των αερίων του θερμοκηπίου.

Τα συστήματα με μεγάλη βιοποικιλότητα είναι επίσης πιο ανθεκτικά στην ξηρασία και τις πλημμύρες επειδή έχουν μεγαλύτερη ικανότητα να συγκρατούν το νερό και έτσι συμβάλλουν θετικά στην προσαρμογή στις κλιματικές αλλαγές. Η μελέτη της Navdanya πάνω στην κλιματική αλλαγή και τη βιολογική γεωργία έχει αποδείξει πως η τελευταία αυξάνει την απορρόφηση του άνθρακα έως και 55% και την ικανότητα συγκράτησης νερού κατά 10%, συμβάλλοντας έτσι τόσο στον μετριασμό, όσο και στην προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.

Οι βιολογικές φάρμες που βασίζονται στη βιοποικιλότητα παράγουν περισσότερη τροφή και μεγαλύτερα εισοδήματα από τις βιομηχανικές μονοκαλλιέργειες. Επομένως, ο μετριασμός της κλιματικής αλλαγής, η διατήρηση της βιοποικιλότητας και η αυξανόμενη διατροφική ασφάλεια μπορούν να συμβαδίσουν.

Τρεις δεκαετίες δράσης της Navdanya, έχουν δείξει πως μέσω της χρήσης παραδοσιακών σπόρων και της εξάσκησης της αγροοικολογίας, οι μικροί αγρότες της Ινδίας μπορούν να παράγουν αρκετό υγιεινό και θρεπτικό φαγητό για 2 Ινδίες και μάλιστα χωρίς να σπαταλούν τα πολύτιμα χρήματά τους αγοράζοντας δηλητήρια και γενετικά τροποποιημένους σπόρους που παράγουν

δηλητήρια. Έχουν έτσι τη δυνατότητα έως και να δεκαπλασιάσουν τα εισοδήματά τους, βάζοντας τέλος στις αυτοκτονίες.

Μία Ινδία, αλλά και ένας Κόσμος, απαλλαγμένος από δηλητήρια, χρέη, αυτοκτονίες, πείνα και υποσιτισμό. Γι' αυτό παλεύω.

Σημειώσεις:

[1] (Σ.τ.Μ.) Οι Βέδες είναι ιεροί ύμνοι και τελετουργικοί στίχοι, που έχουν συντεθεί στην αρχαϊκή σανσκριτική και είναι γνωστοί μεταξύ των λαών που μιλούσαν την ινδοευρωπαϊκή γλώσσα.

[2] (Σ.τ.Μ.) Το Salt March, επίσης γνωστό ως Dandi March και Dandi Satyagraha, ήταν μια πράξη μη βίαιης πολιτικής ανυπακοής στην αποικιακή Ινδία που ξεκίνησε από τον Gandhi για την παραγωγή αλατιού από το θαλασσινό νερό στο παραθαλάσσιο χωριό Dandi, όπως ήταν η πρακτική της τοπικής κοινωνίας, μέχρις ότου οι Βρετανοί αξιωματούχοι εισήγαγαν φορολογία στην παραγωγή αλατιού, θεώρησαν παράνομες τις δραστηριότητες παραγωγής αλατιού από τη θάλασσα και στη συνέχεια χρησιμοποίησαν επανειλημμένα βία για να την σταματήσουν. Η πορεία των 24 ημερών ξεκίνησε στις 12 Μαρτίου 1930 ως εκστρατεία άμεσης δράσης φορολογικής αντίστασης και μη βίαιης διαμαρτυρίας εναντίον του βρετανικού μονοπωλίου αλατιού και κέρδισε την παγκόσμια προσοχή που έδωσε ώθηση στο κίνημα ανεξαρτησίας της Ινδίας και ξεκίνησε το Εθνικό Κίνημα της Ανεξαρτησίας.

[3] (Σ.τ.Μ.) Η Navdanya είναι μία οικολογική οργάνωση με ιδρυτή της την Vandana Shiva. Πρόκειται για ένα δίκτυο, εμπνευσμένο από την ινδική φιλοσοφία που αγωνίζεται για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και των δικαιωμάτων των αγροτών. Δραστηριοποιείται σε 22 πολιτείες της Ινδίας, διασώζοντας παραδοσιακούς σπόρους: www.navdanya.org/site.

[4] (Σ.τ.Μ.) Ποταμός που ρέει ανάμεσα στην Ινδία και το Μπαγκλαντές.

*Η Vandana Shiva είναι Ινδή ακαδημαϊκός, περιβαλλοντική ακτιβίστρια, σύμβουλος διατροφικής επάρκειας και συγγραφέας για μία εναλλακτική παγκοσμιοποίηση. Η Shiva, που αυτή τη στιγμή ζει στο Δελχί, έχει γράψει περισσότερα από είκοσι βιβλία, μεταξύ των οποίων το «Ποιος αλήθεια τρέφει τον κόσμο;» (Zed Books, 2016).

Μετάφραση: Πάνος Παπαπανάγου

Seed Freedom and the Future of Farming

Μακεδонија | Εκπομπή Βαβυλωνία (audio)

Εκπομπή ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ.

Κάθε Παρασκευή 15:00-16:00 στο Ραδιόφωνο του The PressProject.

Η εκπομπή της Βαβυλωνίας την Παρασκευή 02/02: “Μακεδонија”

“Ξύπνησαν πάλι σκουριασμένες ορδές λυσσασμένες θρησκείες, πατρίδες, οικογένειες σκούζουν και σφάζονται για ένα καλύτερο χθες μα οι σημαίες τους ανεμίζουν βρομερές και νικημένες”

Γ. Αγγελάκας

Αυτοί που σπείρανε εθνικισμό θερίζουν τώρα κιτσαρία, αηδία και συλλαληταρία.

Οι νεοέλληνες παρήγαγαν και παράγουν ακόμη, έναν από τους πιο ευφάνταστους εθνικισμούς στα Βαλκάνια και στην Ευρώπη. Όμως είναι γνωστό πως το εθνικιστικό παραλήρημα οδηγεί νομοτελειακά μια χώρα στην αυτοκαταστροφή. Θα μπορέσουν οι “πατριώτες” μας να ξεβαφτίσουν τη Μακεδονία;

Ακούστε την εκπομπή του Πολιτικού Περιοδικού ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ με τον Νίκο Ιωάννου στο ThePress Project:

Η Εξουσία των Διανοούμενων

Χάρης Ναξάκης

Υπάρχουν 2 (;) δρόμοι για να αναλύσεις τους λόγους αποτυχίας της πρώτης (;) πληβειακής επανάστασης, της Οκτωβριανής. Ο πρώτος, που ακολούθησα κι εγώ στα νιάτα μου, αλλά γρήγορα τον εγκατέλειψα, είναι ότι για όλα φταίνε η σταλινική γραφειοκρατία, η σταλινική αντεπανάσταση, η προσωπολατρία κ.λπ. Ο δρόμος αυτός είναι εύκολος και απλοϊκός.

Για να τεκμηριώσει κάποιος τον σταλινικό ολοκληρωτισμό αρκούν τα στοιχεία που παραθέτει ο Κ. Παπαϊωάννου στη *Γένεση του Ολοκληρωτισμού*: από τους 82 ηγέτες που πέρασαν από την Κεντρική Επιτροπή και τη Γραμματεία από το 1917 έως το 1929, οι 14 καταδικάστηκαν σε θάνατο ή σε μακροχρόνια φυλάκιση, 3 αυτοκτόνησαν, 3 δολοφονήθηκαν και 41 εξαφανίστηκαν χωρίς να αφήσουν ίχνη την περίοδο των εκκαθαρίσεων (1935-38). Όσον αφορά τα μεσαία στελέχη, το 70% των μελών της Κεντρικής Επιτροπής, το 60% των αντιπροσώπων του κόμματος στο 17ο συνέδριο, εξαφανίστηκαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Ο δεύτερος δρόμος ερμηνείας της αποτυχίας της Οκτωβριανής Επανάστασης, τον οποίο επίσης ακολούθησα στα νιάτα μου, αλλά επίσης εγκατέλειψα, είναι η άποψη ότι πριν από τη σταλινική αντεπανάσταση και μέχρι τον θάνατο του Λένιν είχαμε ένα αυθεντικό σοσιαλιστικό καθεστώς ή η αντίληψη ότι και ο λενινισμός ήταν μια μορφή ιακωβίνικης αυταρχικής εξουσίας, αλλά η θεωρία, ο Μαρξ, είχε δίκιο. Φταίνε οι μαρξιστές, οι επίγονοι, η εφαρμογή της θεωρίας, όχι ο Μαρξ.

Είναι όμως γνωστό ότι ο Λένιν υποστήριζε την εξουσιαστική αντίληψη πως η σοσιαλιστική ιδεολογία εισάγεται από τους διανοούμενους στην εργατική τάξη, μέσω του κόμματος-μεσσία, γιατί οι πληβείοι είναι ανίκανοι να παραγάγουν αυθόρμητα το σοσιαλιστικό πρόταγμα.

Είναι όμως λιγότερο γνωστό ότι την ιακωβίνικη αυτή αντίληψη ο Λένιν την κληρονόμησε από τον Μαρξ που στα *Grundrisse* λέει «ο ρόλος μας είναι να δώσουμε στην ανθρωπότητα τη συνείδηση ότι πρέπει να απελευθερωθεί από την καταπίεση. Είτε το θέλει είτε δεν το θέλει».

Την εξουσιαστική αυτή αντίληψη εκσυγχρόνισαν ο Γκράμσι και ο δικός μας ο Πουλαντζάς, εισάγοντας την έννοια του **οργανικού διανοούμενου**, που είναι ο ειδικός που θα εκφράσει τη συλλογική συνείδηση των από κάτω. Πόσο δίκιο είχε τελικά ο Μπακούνιν που θεωρούσε ότι οι απόψεις του Μαρξ «οδηγούν σ' ένα νέο κρατικό σύστημα, που υποτίθεται ότι βασίζεται στην κυριαρχία της λαϊκής βούλησης, αλλά στην ουσία η λαϊκή κυριαρχία θα έχει υποταχθεί στη διανοητική μειοψηφία».

Πώς λοιπόν μια πληβειακή επανάσταση, όπως η Οκτωβριανή, μετατράπηκε σε καταπιεστική εξουσία; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα της καταγωγής της ιεραρχίας, της εξουσίας και της εκμετάλλευσης, χρειαζόμαστε ένα ερμηνευτικό εργαλείο και το μόνο ακατάλληλο είναι η μαρξιστική θεωρία.

Ο μαρξισμός θεμελίωσε ένα ανθρωπολογικά μονοδιάστατο ον, τον *homo faber* (άνθρωπος κατασκευαστής). Η ανθρώπινη ουσία ταυτίζεται με την παραγωγική δύναμη του ανθρώπου, την εργασία, οι παραγωγικές δυνάμεις αναγορεύονται σε δημιουργό της πραγματικότητας. Ο κατά Μαρξ άνθρωπος είναι ένας *homo economicus*, η ουσία του είναι η παραγωγική του φύση, οι ουσιώδεις δυνάμεις του είναι οι παραγωγικές του δυνάμεις.

Για τον λόγο αυτό κάθε μορφή εξω-οικονομικής ζωής, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Παπαϊωάννου στο βιβλίο του «*Μαρξ και μαρξισμός*», δεν έχει πραγματική βάση, γεγονός που οδηγεί τον

Μαρξ να θεωρεί ότι «δεν υπάρχει ιστορία της πολιτικής, του δικαίου, της τέχνης, της θρησκείας». Πώς να ερμηνεύσουμε με βάση το μαρξιστικό σχήμα την εμφάνιση μιας καταπιεστικής εξουσίας μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση, αφού στην εξουσία βρίσκεται ένα εργατικό κόμμα -και διά μέσου αυτού οι καταπιεσμένοι- και ταυτόχρονα δεν υπάρχει ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής; Απλώς δεν μπορούμε. Γι' αυτό ο Τρότσκι έλεγε ότι έχουμε εργατική εξουσία, ολίγον γραφειοκρατικοποιημένη, για το ΚΚΕ μια αυθεντική εργατική εξουσία, και για την εξωκοινοβουλευτική Αριστερά όλα ήταν τέλεια μέχρι τον Λένιν.

Γιατί όμως δεν μπορούμε; Διότι κάθε καταπιεστική εξουσία για τον μαρξισμό απορρέει από τον καταμερισμό της εργασίας, από τη σφαίρα της παραγωγής, από την κατοχή των παραγωγικών δυνάμεων, δηλαδή από την οικονομική εξουσία. Πρόκειται για ένα τεράστιο ψέμα.

Δεν είναι η οικονομική εξουσία το αποκλειστικό εργαλείο που προσφέρει στους ανθρώπους τη δυνατότητα να διευθύνουν άλλους. Η Αίγυπτος των Φαραώ είναι ως παράδειγμα, σύμφωνα με τον Παπαϊωάννου, αρκετό για να καταρρίψει αυτόν τον μύθο.

Η εξουσία στην Αίγυπτο δεν ασκείται από ιδιοκτήτριες τάξεις, δεν υπάρχουν μεγαλογαιοκτήμονες, δεν υπάρχει ατομική ιδιοκτησία, αλλά μόνο κρατική, την οποία διευθύνει μια τάξη που ο Μαρξ αρνείται να αναγνωρίσει: η γραφειοκρατία και το ιερατείο. Η μετατροπή επίσης του κλήρου κατά τον Μεσαίωνα σε μια νέα άρχουσα τάξη δεν προέρχεται φυσικά από τον ρόλο του στην παραγωγή, αλλά από την πνευματική του εξουσία. Η εξουσία στο Βυζάντιο προήλθε από τα πάνω, από τις εξω-οικονομικές δυνάμεις του κράτους, της γραφειοκρατίας και της εκκλησίας και όχι από τις καθαυτό τάξεις.

Εκτός λοιπόν από την οικονομική εξουσία, τη μόνη που αναγνωρίζει ο μαρξισμός, η διαίρεση της κοινωνίας σε ανώτερες και κατώτερες τάξεις μπορεί να προέλθει και από άλλες

εξουσίες, όπως η ιδεολογική εξουσία (θρησκευτική, διανοούμενοι), η στρατιωτική εξουσία ή η πολιτική εξουσία (γραφειοκρατία, μάνατζερ κ.λπ.), εξουσίες που έχουν αυτόνομα χαρακτηριστικά από την οικονομική εξουσία. Η πασιφανής αυτή πραγματικότητα, ότι δηλαδή δεν είναι μόνο η οικονομική εξουσία το εργαλείο μέσω του οποίου κάποιοι διευθύνουν και εξουσιάζουν άλλους, ισχύει και στην περίπτωση της Σοβιετικής Ένωσης.

Ποια είναι αυτή η νέα άρχουσα τάξη που ασκεί την εξουσία; Είναι η κρατική γραφειοκρατία, που σταδιακά θα αναπτύξει έναν κρατικό καπιταλισμό. Από ποιους αποτελείται αυτή η νέα άρχουσα τάξη; Η κρατική γραφειοκρατία αποτελείται από: την επαναστατική πρωτοπορία, τα ανώτερα και μεσαία στελέχη του κόμματος, τους διανοούμενους, τα ανώτερα διευθυντικά στελέχη του κράτους, την κομματική αριστοκρατία που διηύθυνε τα κολχόζ και τέλος διάφορους φορείς γνώσης (μηχανικοί, μάνατζερ κ.λπ.).

Από τους κόλπους της γραφειοκρατίας αυτής προήλθαν και οι σημερινοί ολιγάρχες.

---

* Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στο ΤΕΙ Ηπείρου, συγγραφέας

efsyn.gr

Ποιοι Μακεδονομάχοι;

Βασίλης Γεωργάκης

Θα μπορούσε κανείς να προεκτείνει το ερώτημα, στο πρότυπο του συγγραφικού έργου του «Τρελού Στρατηγού», και να αναρωτηθεί *ποιοι Μακεδόνες και ποια Μακεδονία* – απλώς εδώ η διαφορά είναι ότι Μακεδονία υπάρχει, όπως και Μακεδόνες, τουλάχιστον σε τρία κράτη. Μια πιο ενδιαφέρουσα ερώτηση θα ήταν **ποιοι**

Μακεδονομάχοι και ποια ελληνική Μακεδονία;

Η περίπτωση της Μακεδονίας είναι μία από τις πιο παράξενες, όσον αφορά τη μυθολογία του ελληνικού εθνικισμού. Για οποιονδήποτε έχει μεγαλώσει στην Ελλάδα, η Μακεδονία είναι Ελληνική (και μία) η αλήθεια όμως είναι ότι αυτό δεν ίσχυε πάντοτε. Και δεν μιλάμε για την εποχή που ο Δημοσθένης εκφωνούσε τους πύρινους Φιλιππικούς του και οι πόλεις του ελληνικού νότου αναζητούσαν συνεχώς ευκαιρίες για να εξεγερθούν εναντίον του βασιλείου της Μακεδονίας' μιλάμε για το σύγχρονο ελληνικό κράτος όπως αυτό στήθηκε τον 19^ο αιώνα. Για να μελετήσει κανείς τη στάση του ελληνικού κράτους απέναντι στην εκτεταμένη αυτή περιοχή, της οποίας τα όρια καθορίστηκαν επακριβώς το 1878, θα πρέπει να σκαλίσει αρκετά βαθύτερα, στην ίδια τη διαμόρφωση του εθνικού αφηγήματος.

Είναι γενικά γνωστό και αποδεκτό, πως το ελληνικό εθνικό αφήγημα διαμορφώθηκε μέσα σε ένα εξαιρετικά δυσχερές διεθνές περιβάλλον, σε μία Ευρώπη αλλεργική στα επαναστατικά κινήματα είτε εθνικοαπελευθερωτικού είτε κοινωνικού χαρακτήρα. Σήμερα υπάρχει μία τάση να υπερτιμάται ο ρόλος της κοινής γνώμης στα δυτικοευρωπαϊκά κράτη καθώς και ο ρόλος του ρεύματος του φιλελληνισμού, είναι όμως μία πραγματικότητα πως η Ελληνική Επανάσταση είχε *a priori* υποστηρικτές, ανθρώπους επηρεασμένους από την εξιδανικευμένη εικόνα της Αρχαίας Ελλάδας.

Είναι πολύ φυσικό το ελληνικό εθνικό αφήγημα να έχει ως άξονα ένα παρελθόν το οποίο λάμβανε ευρεία αποδοχή – ήταν ένας ανέξοδος τρόπος να νομιμοποιηθεί ο αγώνας για την ανεξαρτησία. Τα οράματα για τη Ρωμανία που θα φέρει κι άλλο θα μπορούσαν να περιμένουν. Το Μεσαιωνικό Βυζάντιο θα αργούσε πολύ να πάρει τη θέση του στην αφήγηση της τρισχιλιετούς συνέχειας του ελληνικού πολιτισμού. Στην αφήγηση αυτή δεν περίσσευε όμως μόνο η δεσποτική Βυζαντινή μοναρχία – περίσσευε και ακόμα μία, το βασίλειο της Μακεδονίας, η νίκη του οποίου στην Χαϊρώνεια έθαψε την ελευθερία των Ελλήνων.

Η φράση αυτή σήμερα ξενίζει, καθώς είναι τόσο διάχυτη η

αφήγηση που θέλει τη Μακεδονία αναπόσπαστο τμήμα του ελληνισμού, που ακόμα και αν κάποιος αναγνωρίζει πως ο ελληνικός νότος πρέσβευε έναν τελείως διαφορετικό τρόπο πολιτικής οργάνωσης από αυτόν της μακεδονικής μοναρχίας, δυσκολεύεται να δεχτεί την επέκταση του βασιλείου του Φιλίππου ως υποδούλωση των Ελλήνων. Η φράση αυτή ωστόσο για πολλά χρόνια διδάσκονταν σε μαθητές του ελληνικού κράτους. Συγκεκριμένα, το παιδικό βιβλίο *Γεροστάθης*, έργο του Λέοντος Μελά (1812 – 1879), σημαντικού Έλληνα Διαφωτιστή, περιέχει διατυπώσεις οι οποίες σήμερα θα αναθεματίζονταν:

«.. Όταν δε ακολούθως το Μακεδονικόν χρυσίον του Φιλίππου εισέδυσεν εις τας Αθήνας, ο δε Δημάδης και λοιποί όμοιοί του, φορούντες το πορφύρας και λαμπρά ενδύματα, αλειμμένοι δε με πολύτιμα μύρα, ανήγειραν εντός των Αθηνών οικίας ιδιωτικής πολυτελεστέρας των δημοσίων οικοδομών, τας δε γυναίκας των κατεστόλιζον, και εκ της Σικελίας επροσκάλουν μαγείρους, τότε η αυτονομία της Ελλάδος ετάφη ζώσα εις την μάχην της Χαιρώνειας! (...) Τοιουτοτρόπως ο εμφύλιος αυτός και πεισματώδης πόλεμος [ο Πελοποννησιακός], προξενήσας την παρακμήν της ελευθέρας Ελλάδος, προητοίμασε την την υποταγήν αυτής υπό το σκήπτρον του Μακεδόνοσ Φιλίππου, επομένως δε την υποδούλωσιν υπό τον ζυγόν της Ρώμης, και επί τέλους την δέσμευσίν της δια των σκληρών αλύσεων του Μωάμεθ». [1]

Για έναν άνθρωπο όπως ο Μελάς, ο οποίος είχε σπουδάσει στην Ευρώπη και άνηκε στον σκληρό κύκλο των Ελλήνων Διαφωτιστών, η **πολιτική οργάνωση** ήταν η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα σε Έλληνες και Μακεδόνες, παράλληλα αξιοπρόσεκτη είναι η παράλειψη της «ελληνοχριστιανικής» Βυζαντινής Αυτοκρατορίας – από την Ρώμη πάμε κατευθείαν στον Μωάμεθ. Το συγκεκριμένο βιβλίο δεν σχεδιάστηκε για να αποτελέσει σχολικό εγχειρίδιο, παρ' όλα αυτά υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλές αναγνωστικό σε δημοτικά μέχρι και το τέλος του 19^{ου} αιώνα. Αν και παιδικό βιβλίο εξαρχής, το συγκεκριμένο έργο αποτελεί μία εξαιρετική φωτογραφική αποτύπωση της εποχής (συγγράφηκε το 1858) – το 1860 η Εκκλησία επανέρχεται πια δυναμικά στο προσκήνιο και η περίοδος

όπου κυριάρχησαν οι Διαφωτιστές στην ελληνική διανόηση κλείνει.

Την αποκατάσταση (και) της Μακεδονίας θα αναλάβει ο Παπαρρηγόπουλος, με την πασίγνωστη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Κατά αυτόν ο Φίλιππος ήταν Βασιλέας των Ελλήνων, συνεπώς ήταν η Ρώμη αυτή που στέρησε από τους Έλληνες την ελευθερία τους και όχι οι Μακεδόνες. Με αυτό τον τρόπο η Μακεδονία σταδιακά βρίσκει τη θέση της στο ελληνικό εθνικό αφήγημα. Μπορεί το έργο του Παπαρρηγόπουλου να μην βρήκε τότε τον δρόμο του προς τα σχολεία, έγινε ωστόσο εξαιρετικά δημοφιλές, αντανakλώντας την υποχώρηση των Διαφωτιστών στις μάζες. Η συζήτηση για τις πνευματικές διαμάχες της εποχής είναι ξεχωριστό θέμα από μόνο του, αυτό που μπορούμε να κρατήσουμε είναι πως η Μακεδονία σίγουρα δεν θεωρούνταν πάντα *Ελληνική*.

Αυτό δεν σημαίνει πως το ελληνικό κράτος δεν είχε βλέψεις προς τον Βορρά. Κάθε άλλο. Ωστόσο ήταν τέτοια η βεβαιότητα και η σιγουριά του ελληνικού κράτους πως αποτελούσε τον δικαιωματικό κληρονόμο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που δεν υπήρχε λόγος να εξηγηθούν οι επεκτατικές βλέψεις με εθνοτικά κριτήρια. Η απόσχιση της Βουλγαρικής Εκκλησίας τη δεκαετία του 1870 και η ταυτόχρονη αφύπνιση του βουλγαρικού εθνικισμού ήταν τα γεγονότα που διαμόρφωσαν τη νέα στάση απέναντι στη Μακεδονία.

Η Μεγάλη Βουλγαρία του Αγίου Στεφάνου τελικά ανατράπηκε στο Βερολίνο, αλλά ο κίνδυνος παρέμενε και ήταν πολύ μεγάλος. Οι εχθροί του Έθνους πλέον αλλάζουν: οι Τούρκοι τουλάχιστον δεν προσπάθησαν ποτέ να μας πάρουν τη θρησκεία, τη γλώσσα, τον εθνισμό μας, γράφει ο Ίων Δραγούμης, οι Βούλγαροι όμως και η σχισματική Εξαρχία; Και εδώ τέθηκαν πλέον σκληρά ερωτήματα για τον ελληνικό εθνικισμό.

Πώς μπορούσαν οι Βούλγαροι να προσελκύουν τόσο εύκολα υποστηρικτές στα Οθωμανικά Βαλκάνια;

Ακόμα χειρότερα, οι βλέψεις αυτές των Βουλγάρων θεωρούνταν

νόμιμες στη Δύση: δεν ήταν έθνος αυτό που μοιράζονταν την ίδια γλώσσα; Δεν είχαν κάθε δικαίωμα οι Βούλγαροι να απευθύνονται στους Σλαβόφωνους της Μακεδονίας, την πλειοψηφία του χριστιανικού πληθυσμού της περιοχής; Και πώς άραγε θα απαντούσε το ελληνικό κράτος; Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα δεν είναι μόνο η απρόσμενη προπαγανδιστική επιτυχία των Βουλγάρων στη Μακεδονία που καταθλίβει τους Έλληνες – η Βουλγαρία μοιάζει με ένα κράτος απόλυτα επιτυχημένο σε όλους τους τομείς του, με τον στρατό της ειδικά να γίνεται φόβητρο για τους Οθωμανούς. Η Πρωσία των Βαλκανίων είναι εδώ και η Ψωροκώσταινα πρέπει να ριχτεί στη μάχη απέναντί της.

Η απάντηση του ελληνικού εθνικισμού δόθηκε με αυτό που έμεινε γνωστό ως **εθνικός φρονηματισμός**. Αν κάποιος αναρωτηθεί πώς εμφανίστηκε ο Μέγας Αλέξανδρος στη μυθολογία της Δημοκρατίας της Μακεδονίας θα πρέπει να κοιτάξει την Αθήνα και όχι τα Σκόπια. Ήταν οι Έλληνες εθνικιστές αυτοί που χρησιμοποίησαν το αρχαίο παρελθόν της Μακεδονίας για να προσελκύσουν την υποστήριξη των σλαβόφωνων κατοίκων, τους οποίους ο ελληνικός εθνικισμός τους ήθελε Έλληνες, οι οποίοι είχαν την «ατυχία» να χάσουν προσωρινά τη γλώσσα τους.[2] Με αυτό τον τρόπο το ελληνικό κράτος πίστευε ότι μπορούσε να χτυπήσει και το ζήτημα της γλώσσας, η οποία και αποτελούσε εκείνη την εποχή στην Ευρώπη το κυριότερο κριτήριο εθνικού προσδιορισμού.

Στη μάχη για τη Μακεδονία θα αξιοποιηθεί και το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης. Το ενδιαφέρον σε αυτή την περίπτωση είναι πως ο ίδιος ο οργανισμός δεν θα ταχθεί επίσημα στο πλευρό του ελληνικού κράτους, πέραν κάποιων μεμονωμένων προσώπων, όπως ο Μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός Καραβαγγέλης. Θα αξιοποιηθεί όμως το κύρος του πανάρχαιου αυτού θεσμού – ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα η επιλογή ανάμεσα σε Πατριαρχείο και βουλγαρική Εξαρχία θα αποτελεί κριτήριο εθνικού προσδιορισμού. Το Πατριαρχείο όμως είναι αυτό που σίγουρα απολαμβάνει πολύ μεγαλύτερο κύρος ανάμεσα στους αγροτικούς πληθυσμούς της Μακεδονίας, σε σχέση με τη σχισματική Εξαρχία. Στη Μακεδονία από εδώ και στο εξής, η μάχη θα δοθεί στο επίπεδο της

προσέλκυσης υποστηρικτών του εκάστοτε εθνικισμού. Εκκλησίες, σχολεία και δάσκαλοι θα βρεθούν στα χαρακώματα του άτυπου αυτού πολέμου. Αργότερα φυσικά θα έρθουν στο προσκήνιο και πραγματικοί στρατιώτες και ο πόλεμος θα γίνει αρκετά αληθινός για τους κατοίκους της Μακεδονίας.

Η νέα αυτή πρόκληση απαιτούσε αναμόρφωση του εθνικού αφηγήματος. Πλέον οι Βυζαντινοί Αυτοκράτορες δεν ήταν οι απόλυτοι μονάρχες μίας σκοτεινής περιόδου, αλλά οι πολεμιστές που με το σπαθί στο χέρι υπερασπίστηκαν τον Μεσαιωνικό Ελληνισμό από τους (νέους) προαιώνιους εχθρούς του – ο εξαγνισμός αυτός αποτυπώθηκε στη λογοτεχνία, με τους Κωστή Παλαμά και την Πηνελόπη Δέλτα να δίνουν τον τόνο, σε έργα όπως η *Φλογέρα του Βασιλιά* και το μυθιστόρημα *Τον Καιρό του Βουλγαροκτόνου*.

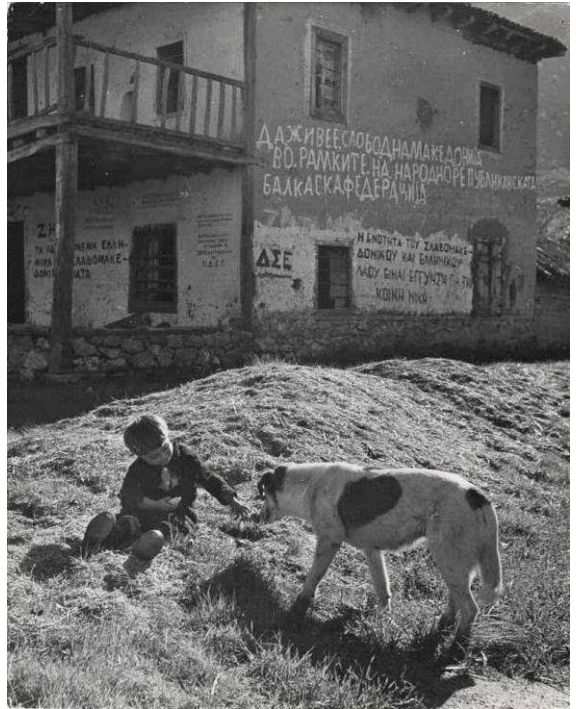
Σε κυβερνητικό επίπεδο η αλλαγή αυτή αποτυπώθηκε στη χαλάρωση των εντάσεων με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, ειδικά μετά την πανωλεθρία του 1897 και κυρίως με τη μεγάλη εξέγερση του Ίλιντεν.

Η μεγάλη αυτή αγροτική εξέγερση που ενέπλεξε μεγάλα τμήματα του σλαβόφωνου πληθυσμού της δυτικής Μακεδονίας έχει λάβει πια διαστάσεις μύθου στις εθνικές μυθολογίες Βουλγαρίας και Μακεδονίας και παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Όσον αφορά πάντως την ελληνική πλευρά, είναι ένα επεισόδιο κατά το οποίο οι φορείς του ελληνικού εθνικισμού θα συνεργαστούν άψογα με τις οθωμανικές αρχές για την ανηλεή καταστολή μίας, ως επί το πλείστον, κοινωνικής εξέγερσης. Ο Γερμανός Καραβαγγέλης, ο περίφημος Μητροπολίτης Καστοριάς, ο οποίος ενεπλάκη ενεργά στον «Μακεδονικό Αγώνα», καταγράφει στα απομνημονεύματά του με ικανοποίηση την καταστολή του κινήματος, από τον φίλο του Χουσεΐν Χούσνι Πασά ενώ δεν χάνει την ευκαιρία να επαναφέρει στο Πατριαρχείο άτυχους εξαρχικούς χωρικούς που είδαν τα χωριά τους να καταστρέφονται:

«...Μπαΐναν στα καΐκια της λίμνης Καστοριάς, έρχονταν στην

Καστοριά και ίσια στην Μητρόπολι. Όλοι σχεδόν ήταν βουλγαρόφωνοι Έλληνες (σ.σ. εννοεί Πατριαρχικοί). Ήλθαν όμως μαζί τους και μερικοί συγγενείς τους βουλγαρίζοντες και μου ζητούσαν συγχώρησι, λέγοντας ότι οι Βούλγαροι τους είχαν γελάσει και με παρακαλούσαν να τους σώσω. Κι άλλοι πάλι, Βούλγαροι αυτοί, μου γράφουν μαζί με τους δικούς μας από ένα μοναστήρι πάνω από τη Ζαγοριτσάνη, των Αγίων Σαράντα, και με ικετεύουν. “Σώσε μας”. **Τότε βρήκα ευκαιρία και τους έβαλα να μου κάνουν αναφορές ότι επιστρέφουν στην ορθοδοξία και ανήκουν πια στο Πατριαρχείο.** Σωρηδόν φτάναν απ’ όλα τα βουλγαρίζοντα ως τότε χωριά οι αναφορές στην κυβέρνηση και στη Μητρόπολι...». [3]

Το μόνο που μπορεί να προκαλέσει μεγαλύτερη θλίψη από αυτή την εμπορία εθνικής συνείδησης με αντάλλαγμα τη σωτηρία, είναι ο τρόπος με τον οποίο το οθωμανικό κράτος κατέστειλε την εξέγερση, χρησιμοποιώντας άτακτα μπουλούκια αλβανόφωνων μουσουλμάνων κυρίως – μία υπενθύμιση της υφής της κρατικής οντότητας που αποτελούσε η Οθωμανική Αυτοκρατορία και που σήμερα κάποιοι εξιδανικεύουν. Το Ίλιντεν τελικά απέτυχε παταγωδώς με σοβαρότερη συνέπεια τον **αποδεκατισμό των σοσιαλίζοντων αγωνιστών της Εσωτερικής Μακεδονικής Επαναστατικής Οργάνωσης (ΕΜΕΟ)**, η οποία και αργότερα ταυτίστηκε με τις επιδιώξεις του βουλγάρικου εθνικισμού. Η εξέγερση, παρά την αποτυχία της, ενεργοποίησε τον ελληνικό κρατικό μηχανισμό, ο οποίος αυτή την φορά κινήθηκε δυναμικά για να αλλάξει την εις βάρος του κατάσταση στη Μακεδονία. Έτσι φτάνουμε πια στον «Μακεδονικό Αγώνα».

1949, χωριό Μπούκοβικ (Οξιιά), Φλώρινα. Στο φόντο φαίνεται ένα κτήριο με επαναστατικά συνθήματα γραμμένα στα ελληνικά και στα μακεδονικά. Το σύνθημα καλεί σε ενότητα λέγοντας: “Ζήτω η ελεύθερη Μακεδονία στους κόλπους της λαϊκής δημοκρατικής βαλκανικής ομοσπονδίας”.

Η στολή του Μακεδονομάχου φορέθηκε πολύ στο συλλαλητήριο της Θεσσαλονίκης και έχει γενικότερα αποκτήσει μυθικό στάτους – πέραν όμως της στολής, του Παύλου Μελά και της ακαθόριστης έννοιας «Κομιτατζής» δεν φαίνεται να έχει πολύς κόσμος ιδέα για το τί πραγματικά ήταν το επεισόδιο που ονομάζουμε Μακεδονικό Αγώνα. Η πρόσβαση σε απομνημονεύματα Μακεδονομάχων είναι πολύ εύκολη, ενώ κανείς ιστορικός, οποιασδήποτε πολιτικής τοποθέτησης δεν έχει πρόβλημα να παραδεχθεί πως ο «Αγώνας» δεν ήταν τίποτα παραπάνω από ένα φεστιβάλ φόνων, λεηλασιών, εμπρησμών και εκφοβισμών, εκπορευόμενο από ομάδες οριακά κοινών λούμπεν στοιχείων ενδεδυμένων με τον μανδύα μίας

ευγενικής ιδέας, ενός εθνικισμού, είτε ελληνικού είτε βουλγάρικου. Γιατί μόνο λούμπεν στοιχεία μπορούν να εκτελούν σε ενέδρες ανυποψίαστους δασκάλους, ιερείς και χωρικούς ή να εισβάλλουν σε γάμους και να πυροβολούν στο ψαχνό όπως περιγράφει και πάλι ο Καραβαγγέλης:

«Το 1905 στο Ζέλενιτς (σ.σ. σημερινό Σκλήθρο Φλώρινας) γινόταν ένας γάμος βουλγάρικος. Αυτό το έμαθε το σώμα του Καούδη, μπήκε στο γάμο κι επειδή έσβησαν τα φώτα έρριξε στα σκοτάδια και σκότωσε δεκαπέντα ή δεκάξι Βούλγαρους. Η νύφη και ο γαμπρός δεν σκοτώθηκαν. Αυτό το κάναν γιατί είχαν την ιδέα ότι στο γάμο ήταν και μέλη βουλγάρικων συμμοριών, για να τρομάξουν τους Βουλγάρους». [4]

Το γεγονός ότι αν διπλώσεις τον χάρτη, η Κρήτη πέφτει πάνω στην Μακεδονία, το διαπίστωσαν οι χωρικοί της Μακεδονίας με τον σκληρό τρόπο. Ο Καούδης πάντως θεωρείται πια ήρωας και πρότυπο για αυτούς που κάλπασαν στο συλλαλητήριο γεμάτοι περηφάνια. Φυσικά η κηδεία του, το 1956, έγινε δημοσία δαπάνη σε μία εξελληνισμένη θεσσαλονίκη για την οποία κόπιασε με «ηρωικό» τρόπο. Ο ίδιος ο Παύλος Μελάς, η φιγούρα που περιβλήθηκε όσο καμία άλλη τον μανδύα του ήρωα από το ελληνικό κράτος, λίγες μέρες πριν τον θάνατό του, γράφει στη γυναίκα του τα εξής:

«..Τώρα εννόησα, ότι δεν ημπορώ εγώ να διευθύνω τοιαύτην εργασίαν. Έτρεμα και είχα ρίγος, ησθανόμην τον εαυτόν μου ένοχαν πρίν ακόμη εγκληματίσω. Έβλεπα τα μαυρισμένα και κοκκαλιάρικα χέρια μου και μου εκίνουν φρίκην (...) Το βράδυ... επήγα εις την εκκλησίαν του μοναστηρίου, την χαμηλήν, παναρχαίαν εκκλησίαν. Και εκεί μόνος εις το σκότος έκλαυσα με απελπισία. Ησθανόμην ως εις την κόλασιν και εντελώς μόνος. Ελησμόνησα όλον το ωραίον, το υψηλόν και το ευγενές μέρος της αποστολής μου και έβλεπα μόνον φόνους αγρίους, δολίους, ερήμωσιν οικογενειών, απελπισίαν γονέων, τέκνων, αδελφών.» [5]

«Προκοπάννα. Παρασκευή 17 Σεπτεμβρίου 1904. Νάτα μου,... Εις τας 4 μ.μ. εισήλθομεν εις την Προκοπάναν. Οι δύο κακούργοι (σ.σ. ο

Βούλγαρος δάσκαλος και ο παπάς) εφονεύθησαν επιστρέφοντας εκ κηδείας τινός. Μετά τούτο -την κατάστασιν της ψυχής μου την εννοείς- ανεχωρήσαμεν αμέσως δια Βελκαμένην ακολουθήσαντες βαθυτάτην, μακροτάτην και κοπιωδεστάτην χαράδραν. Καθ' όλον το διάστημα περιπατούσα ως μεθυσμένος, έκλαια σχεδόν διαρκώς. Σας εσυλλογιζόμην όλους με απελπισίαν, με απόγνωσιν. **Εγώ ενόμιζα, ότι το ωραίον και ευγενές έργον, το οποίον ανέλαβα, μόνο με ευγενείς και ωραίας πράξεις θα εξετελείτο, χωρίς να συλλογισθώ τας σκληράς ανάγκας, τας οποίας ήθελον απαντήσει και τας φοβεράς λεπτομερείας των.** Παρήλθον 24 ώραι και ακόμη κλαίω, όταν το συλλογίζομαι. Ένα γνώριζε, ότι τους είδα μόνον την στιγμήν της συλλήψεώς των». [6]

Ο Πάυλος Μελάς είναι φανερό πως είχε αναλάβει μία αποστολή, την οποία δεν είχε το κουράγιο να φέρει εις πέρας. Και πώς θα μπορούσε; Μιλάμε για έναν άνθρωπο αστικής καταγωγής, ο οποίος δεν είχε ιδέα τι ακριβώς είχε αναλάβει να κάνει. Όταν συνειδητοποίησε τη μορφή του αγώνα, λύγισε. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός πως οι επιστολές αυτές έχουν εκδοθεί από τη σύζυγό του, δεν είναι δα κρατικό μυστικό.

Η «ηρωική» δράση Κομιτατζήδων και Μακεδονομάχων το μόνο που πέτυχε ήταν να τρομοκρατήσει τον πληθυσμό της Μακεδονίας και να προκαλέσει κύματα προσφύγων προς πιο ήσυχες περιοχές. Πέτυχε όμως και ένα παράδοξο: την ειλικρινή ανακούφιση και αποδοχή της επικράτησης των Νεότουρκων. Κανένας ιστορικός δεν το αμφισβητεί αυτό σοβαρά, το κύμα συμφιλίωσης που απλώθηκε στην ύπαιθρο την επόμενη του κινήματος ήταν τέτοια που έκανε κάθε συζήτηση για συνέχιση του Αγώνα αστεία. Πράγματι οι ένοπλες συμμορίες έπαυσαν τη δράση τους απότομα το 1908.

Η ιστορία λοιπόν πίσω από τη Μακεδονία παρουσιάζει την εξής παραδοξότητα: είναι η αχίλλειος πτέρνα του ελληνικού αφηγήματος. Όλα τα στοιχεία είναι διαθέσιμα, πάμπολλες μελέτες έχουν γίνει πάνω στο ζήτημα της περιοχής και ελάχιστοι σοβαροί μελετητές αρνούνται να αναγνωρίσουν τις διαδικασίες που ακολούθησε το ελληνικό κράτος για να εξελληνίσει το κομμάτι της Μακεδονίας που της έλαχε μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Πάλι όμως είμαστε εδώ να συζητάμε τα ίδια και να παρακολουθούμε τα ίδια εθνικιστικά καρναβάλια.

Πίσω από το κιτσαριό που παρακολουθήσαμε στη Θεσσαλονίκη και αναμένεται να κατέβει και στην Αθήνα, αρθρώνονται και υποτιθέμενες σοβαρές φωνές που ανησυχούν για αλυτρωτικές επιδιώξεις μίας χώρας όπως η Δημοκρατία της Μακεδονίας, η οικονομία της οποίας έχει καιρό τώρα αλωθεί από το ελληνικό κεφάλαιο. Από την άλλη πλευρά, αναλύσεις προσκείμενες κυρίως στον χώρο της Αριστεράς τονίζουν (και καλώς πράττουν) τον ρόλο του NATO στην περιοχή και τα γεωστρατηγικά συμφέροντα ΗΠΑ-Ρωσίας στον χώρο των Βαλκανίων. Καμία κουβέντα για την αυτοδιάθεση και τα ζητήματα ταυτότητας, με το ΚΚΕ να πετά στον κάλαθο των αχρήστων δεκαετίες συνεπούς διεθνισμού, αρνούμενο να αναγνωρίσει την ύπαρξη Μακεδονικής μειονότητας στην Ελλάδα, σβήνοντας μονοκοντυλιά την τριετία του Εμφυλίου Πολέμου.

Εδώ τίθεται λοιπόν το εξής ζήτημα: θα αφήνουμε ένα ζήτημα όπως το Μακεδονικό, το οποίο ρίχνει νερό στον μύλο δύο τουλάχιστον εθνικισμών, να χρονίζει εις τον αιώνα του άπαντα, αναθέτοντας την επίλυση του σε ένα αόριστο μετα-επαναστατικό μέλλον, κατά το οποίο η επιρροή οργανισμών όπως το NATO θα έχει μηδενιστεί στα Βαλκάνια; Ή θα πράξουμε τουλάχιστον κάποια λίγα σε αυτή τη χρονική στιγμή, για να χτυπήσουμε τους εθνικισμούς ένθεν και κείθεν των συνόρων;

Μην ξεχνάμε άλλωστε πως η σημερινή Δημοκρατία της Μακεδονίας πέρασε τον σοσιαλισμό της Γιουγκοσλαβίας και του Τίτο, ο οποίος προσπάθησε περίπου με διατάγματα να εξαλείψει τον εθνικισμό –με τα γνωστά αποτελέσματα. Φυσικά η εγχώρια παραφροσύνη δεν ξεπλένει το κιτσαριό της κυβέρνησης Γκρουέφσκι, το οποίο πιθανότατα θα επανέλθει αν το ζήτημα συνεχίσει να διαιωνίζεται με τις ευλογίες της εγχώριας Δεξιάς και Αριστεράς.

Ως προς το τι θα μπορούσαμε να κάνουμε, τα πράγματα είναι αρκετά απλά. Δεν υπάρχει κάποια αυταπάτη όσον αφορά τον ρόλο

και την αντίληψη των κρατών για τα περίφημα εθνικά ζητήματα και δεν αναμένει κανείς πως οι δύο σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις Αθήνας και Σκοπίων θα λύσουν το ζήτημα, με βάση το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού και της αυτοδιάθεσης. Δεν τίθεται κανένα ζήτημα ανάθεσης σε δύο θεωρητικά μετριοπαθείς κυβερνήσεις.

Για όλους αυτούς που δεν θέλουν απλώς να κατανοήσουν τον κόσμο αλλά και να τον αλλάξουν, υπάρχει το εξής πρόβλημα: έχουμε κατανοήσει πραγματικά τη φύση του Μακεδονικού και άλλων εθνοτικών ζητημάτων στα Βαλκάνια καθώς και τη φύση των εθνικισμών των Βαλκανίων; Κι αν όχι, μήπως θα έπρεπε να δοκιμάσουμε να το κάνουμε πριν αρχίσουμε να πετάμε λύσεις;

Προτεινόμενη Βιβλιογραφία:

- «Ελληνικός Εθνικισμός – Μακεδονικό Ζήτημα, Η ιδεολογική χρήση της Ιστορίας», συλλογικό, Αθήνα 1992, Έκδοση της Κίνησης Αριστερών Ιστορικού Αρχαιολογικού (Πρακτικά εκδήλωσης του 1992, με ομιλητές τους Τάσο Κωστόπουλο, Λεωνίδα Εμπειρικό και τον Δημήτρη Λιθοξόου. Στο έργο παρατίθενται αποσπάσματα πρωτογενών πηγών.)
- Χάρης Αθανασιάδης, *Τα αποσυρθέντα βιβλία*, Αθήνα 2015, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια (Η διαμόρφωση του ελληνικού εθνικού αφηγήματος μέσα από την πορεία και εξέλιξη της σχολικής ιστορίας)
- Ναταλία Μελά, *Πάυλος Μελάς*, Αθήνα – Ιωάννινα 1992, Εκδόσεις Δωδώνη
- Γιώργος Μαργαρίτης, *Οι Πόλεμοι*, στο «Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα», Επιμ, Χρήστος Χατζηιωσήφ, Αθήνα 2009, Εκδόσεις Βιβλιόραμα
- Έλλη Σκοπετέα, *Οι Έλληνες και οι εχθροί τους*, στο «Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα», Επιμ, Χρήστος Χατζηιωσήφ, Αθήνα 2009, Εκδόσεις Βιβλιόραμα
- Τάσος Κωστόπουλος, *Η Απαγορευμένη Γλώσσα, Κρατική*

καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική
Μακεδονία, Αθήνα 2000, Μαύρη Λίστα

Παραπομπές:

[1] Χάρης Αθανασιάδης, *Τα αποσυρθέντα βιβλία*, Αθήνα 2015, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σ.σ. 261-262.

[2] Ενδεικτικά την συγκεκριμένη θεωρία αναπτύσσει ο Ιωάννης Χολέβας, στο έργο *Οι Έλληνες Σλαβόφωνοι της Μακεδονίας*, εκδόσεις Πελασγός.

[3] «Ελληνικός Εθνικισμός – Μακεδονικό Ζήτημα, Η ιδεολογική χρήση της Ιστορίας», συλλογικό, Αθήνα 1992, Έκδοση της Κίνησης Αριστερών Ιστορικού Αρχαιολογικού, σ.σ. 61-62.

[4] Όπου παραπάνω σ. 63 Για τον ματωμένο γάμο του Ζέλενιτς υπάρχουν αρκετές διαφωνίες, στο γεγονός ωστόσο αναφέρεται ρητά και ο Γιώργος Μαργαρίτης – Γιώργος Μαργαρίτης, *Οι Πόλεμοι*, στο «Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα», Επιμ, Χρήστος Χατζηιωσήφ, Αθήνα 2009, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, σ. 174.

[5] Ναταλία Μελά, *Παύλος Μελάς*, Αθήνα – Ιωάννινα 1992, Εκδόσεις Δωδώνη, σ.σ. 378-379.

[6] Όπου παραπάνω, σ. 390.

Μπάνσκο: Ο Αγώνας Ενάντια στην Τουριστική του Ανάπτυξη | Εκπομπή Βαβυλωνία (audio)

Εκπομπή ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ.

Κάθε Παρασκευή 15:00-16:00 στο Ραδιόφωνο του The PressProject.

Η εκπομπή της Βαβυλωνίας την Παρασκευή 26/01:

Σε μία άλλη Μακεδονία, απ'τη μεριά της Βουλγαρίας αυτή τη φορά, στο εκεί γνωστό μας Μπάνσκο, οι τοπικές κοινωνίες αντιστέκονται με χιλιάδες διαδηλωτές σε πολλές πόλεις σε μία τουριστική επένδυση τεραστίου μεγέθους. Μια επένδυση που ανοίγει τον δρόμο για την επέκταση και τη μετατροπή του Πίριν σε τεράστιο τουριστικό θέρετρο, καταστρέφοντας έτσι μία Παγκόσμια Κληρονομιά της UNESCO, ένα βουνό μοναδικής ομορφιάς, ένα σύμπλεγμα σπάνιων οικοσυστημάτων.

Ο Νίκος Ιωάννου συζητά με τον Γιάβορ Ταρίνσκι για ένα οικολογικό ζήτημα της γείτονος χώρας μέσα στην καθ'όλα Βαλκανική ατμόσφαιρα των ημερών:

Μέγας Αλέξανδρος: Η Επιτομή ενός Μύθου

Μπάμπης Βλάχος

Πρωτοδημοσιεύτηκε το 2015 με αφορμή την Αμφίπολη. Χρήσιμο και για τους «ανιστόρητους» των τωρινών συλλαλητηρίων που παρέα με τους φασίστες, τα φασιστοειδή και τους φράγκους συναγωνίζονται στη γελοιότητα με τους εθνο-ψυχασθενείς των Σκοπίων (της Βαρντάρσκα Ματσεντόνια, επί τω νόρμαλ). «Παραβλέποντας» τη βαλκάνια -και νυν αμερικανοκίνητη- ιστορία του νεοελληνικού κράτους. Κι ενώ παράλληλα ανέχονται ή ψηφίζουν τις υπαλληλικές κυβερνήσεις τους.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Η προσκύνησις

ο Διογένης στον Αλέξανδρο «...αποσκότισόν μοι!»
«κάνε στην άκρη, μου κρύβεις τον ήλιο!»

Οπωσδήποτε η σπουδαία ανακάλυψη στην Αμφίπολη αναβάθμισε και κολάκευσε τον ταλαιπωρημένο νεοΈλληνα. Επιβράβευσε τους νικητές του Ναυαρίνου για την καθιέρωση ενός νεωτερικού κράτους κι άφησε από αδιάφορες έως εκ νέου επιθετικές τις «αγορές». Μα προπαντός επανέφερε στην επιφάνεια τον χαμένο χρόνο, την πατίνα του Χρόνου που χάνεται από τον σύγχρονο περαστικό, τον -ας πούμε- «απόγονο» του μεγάλου κοσμοκατακτητή. Χρόνος δυνάστης για τον υπήκοο του Οικονομικού ολοκληρωτισμού των ημερών μας. Και του οποίου τον έλεγχο έχει προ πολλού απωλέσει – ανεξαρτήτως πρότζεκτ και off shore. Γεγονός που τον καθιστά -ανεξαρτήτως χρήματος- τώντι φτωχό.

Κι ωστόσο, ευτυχώς, υπάρχουν πάντα και τα λάφυρα. Ας πούμε, το ταμείο των Μακεδόνων είχε μονάχα 60 τάλαντα ξεκινώντας – και 500 το δημόσιο χρέος, καλή ώρα. Ενώ το χρυσάφι απ' την Περσέπολη, την Βαβυλώνα και τα Σούσα (κάτι σαν την Γουόλ Στριτ της εποχής και το Σίτυ μαζί τουλάχιστον) χρειάστηκαν δεκάδες χιλιάδες μουλάρια και καμήλες, εκατομμύρια τα τάλαντα -τα έπιανες! όχι σαν του Μπιλ Γκέιτς και του Ζάκερμπεργκ-, για να τα μεταφέρουν στα Εκβάτανα. Μια και μόνο έτσι γινόσουν τότε παντοκράτωρ. Σίγουρα πιο άμεσα, μάλλον πιο τίμια. «Έγεμε πας τόπος πυρός και διαρπαγής και πολλών φόνων...». Άλλωστε αυτά έχει ο πόλεμος. Δώδεκα χρόνια νίκες – δώδεκα χρόνια ολέθρου. Κι άλλωστε, ακόμα πιο συχνά, σίγουρα πιο φαρμακερός ο αναίμακτος. Και παρότι οι Έλληνες ήσαν οι πρώτοι που αμφισβήτησαν μέσω του νόμου το δεδομένο και γι' αυτούς «φυσικό δίκαιο» του ισχυρότερου. Που ο Μεγαλέξανδρος με την ορμή του το εκτίναξε σε απροσδόκητα σύνορα.

Μόνο που σε αυτήν την παρανοϊκή (σύμφωνα με το στρατεύμά του) κι αχαλίνωτη φυγή προς τα μπρος, «φυγή» που δεν είχε ακριβώς σχέση με κάποια Οικουμενικότητα (δεν σκέφτονταν έτσι τότε – οικουμενικό για τον Έλληνα ήταν το τέλος θανάτιο φέρ' ειπείν – το μη εδαφικό), αυτός ο gloriae deditus ο σκλάβος της δόξας, ο «δόξης μεγάλης ορεγόμενος» και παθιασμένος («λύσσα κατέσχε τας ψυχάς...») να γίνει Κυρίαρχος ει δυνατόν όλου του τότε κόσμου -κάποτε του είπαν πως ο Δημόκριτος είχε μιλήσει

και για άλλους κόσμους... και θύμωσε ως συνήθως, ήθελε φαίνεται να τους λεηλατήσει κι αυτούς («άπληστος ην των κτάσθαι αεί...»)-, κατέλυσε πρώτος και καλύτερος εκκινώντας την ελευθερία κι αυτονομία στην καθαυτό Ελλάδα.

Και μαζί τα μεγάλα της επιτεύγματα, τις μεγάλες της ανακαλύψεις. Την πόλιν και το πολίτευμα, τη μεγάλη φιλοσοφία (των κατά πλειοψηφία ολιγαρχικών ωστόσο) και οπωσδήποτε την αλληλένδετη με το πολίτευμα τραγωδία. Που -ακόμη και αν είχαν ήδη δείξει την κόπωσή τους- παρήκμασαν πλέον μέχρι αφανισμού. Ανεπιστρεπτί. Αν και συνέχισαν (ακόμη και επί Χριστιανισμού, κυρίως στη Νεωτερικότητα – ιδίως στις μέρες μας) να «τα βγάζουν τα λεφτά τους», ως ξέπνοα ή μεταλλαγμένα «αντίγραφα».

Γιατί δεν έφθανε η Χαιρώνεια του πατέρα του, του μόνου αληθινού παιδαγωγού του (και που μετά τη μάχη μεθυσμένος και ουρλιάζοντας χόρευε ανάμεσα στα πτώματα των Ελλήνων), αλλά κι ο ίδιος, αφού ξεκίνησε την καριέρα του ως πατροκτόνος-συνωμότης κι άμεσα εξολόθρευσε κάθε πιθανό και απίθανο διάδοχο, και κάθε ανεπιθύμητο επί τη ευκαιρία (έτσι δεν παίρνεις πάντοτε έναν θρόνο; αυτό γινόταν πάντα στις Αυλές), στη συνέχεια ξεθεμελίωσε κι ισοπέδωσε –και συμβολικά, ζήτημα πολιτεύματος, ζήτημα φρονήματος- τη θήβα (όπως αργότερα εξανδραπόδισε και τις ουκ ολίγες ελληνικές πόλεις της Μικρασίας που δεν ανέχονταν τον νέο τύραννο, την Αλικαρνασσό και το Γρύνειον, την Άσπενδο, ακόμα και την Μίλητο...).

Γιατί, αυτά δεν έχει ο πόλεμος; Κι όσο είσαι ο ισχυρός έχει και άλλα – επαχθέστερα. Να σταυρώνεις κατά μήκος της παραλίας έναν-έναν όλη την νεολαία της Τύρου (περίπου δυο χιλιάδες – κι αφού έχεις κατασφάξει τους 7.000 άνδρες της). Να παίρνεις τον διοικητή της αντιστεκόμενης Γάζας Βάτη (έχοντας σφαγιάσει τους 10.000 νέους της και κατεδαφίσει την πόλη), και με χαλκάδες στις φτέρνες να τον ξεσκίζεις σέρνοντάς τον με το άρμα σου (σίγουρα, μάλλον ήξερε ότι ο Αχιλλέας στον Όμηρο έσυρε τον Έκτορα ως νεκρό... – και ότι στην ομηρική αφήγηση όλα του τα μεγάλα πάθη θα ήσαν καταδικαστέα..., αν και δεν θα 'ταν ο μόνος)...

Ιδίως όταν οι δυο βασικοί σου δάσκαλοι είναι ο Φίλιππος (που ωστόσο σ' ένα συμπόσιο πιωμένος τράβηξε ξίφος να τον αφήσει στον τόπο αλλά παραπάτησε – γίνονται αυτά στις καλές οικογένειες) και βέβαια η υπερφιλόδοξη και «πολυπράγμων» Ολυμπιάδα, που ευχαρίστως εκτελέστηκε δια λιθοβολισμού το 316 από το μακεδονικό πλήθος... Ο Αριστοτέλης δηλαδή παρά τις φήμες, τον είχε μόνο για δυο χρόνια μαθητή, στα 13 του, μαζί με όλους τους γόνους της μακεδονικής αριστοκρατίας. Κι άλλωστε ο Πλούταρχος, που «είδε» καμιά τριανταριά όλους κι όλους νεκρούς Μακεδόνες στον Γρανικό, έναντι εικοσιτόσων χιλιάδων Περσών (το ίδιο και στην Ισσό και στα Γαυγάμηλα!), που καλά τα είπε για τους Διαδόχους (ότι μετέτρεψαν την Αυτοκρατορία σ' ένα ατελείωτο σφαγείο, σχολείο δολοπλοκίας και διαφθοράς), τερατολογώντας όμως, συχνά με κωμικοτραγικά μυθεύματα για τον πρώτο διδάξαντα -μετά θάνατον εννοείται, σαν τους Ευαγγελιστές- (και σίγουρα ο λιγότερο έγκυρος απ' τους βασικούς ιστοριογράφους του Αλεξάνδρου, Λατίνους και ρωμαϊζόντες, τον Αρριανό και τον Διόδωρο Σικελιώτη, αλλά βέβαια και τον Κούρτιο Ρούφο και τον Πομπήιο Τρόγο), εντέλει θεωρεί τον Σταγειρίτη υπεύθυνο για τον θάνατό του. Ότι ο δάσκαλος φοβούμενος (για τον εαυτό του) τα χειρότερα... τον δηλητηρίασε μέσω Κασσάνδρου και Ιόλα.

Κι ωστόσο, ο Μεγαλέξανδρος τουλάχιστον, «οργής τε και παροινίας...» ορμώμενος, παρά τα συγγνωστά κι ασύγγνωστά του πάθη, εκτός από ήρωας υπήρξε αληθινός πολεμιστής. (Επέλεξε τον *υπέρ μόρον αγώνα*.) Το λέμε για τον τωρινό του αμήχανο έως κολακευόμενο ...απόγονο. Αλλά και γιατί με Ιλλυριούς, Θράκες και Παίονες και Τριβαλλούς στον βασικό κορμό, δεν «εκδικείσαι» τον Ξέρξη.

Κι ακόμη, όσο φτωχό ήταν για τους συγχρόνους του να παρακολουθούν, χώρα η προσκύνησις, τα ίδια καπρίτσια -που εν πολλοίς μετέτρεψαν την εκστρατεία σε... προσωπική του υπόθεση-, να υποκλίνονται -γιατί όχι;- στα γούστα του (άλλωστε ακόμη και η λέξη «βασιλεύς» άλλαξε έκτοτε οριστικά και σκήπτρο και περιεχόμενο – υιοθετώντας τις επιπλέον τεχνικές των

Αχαιμενιδών ώστε, αποκλειστικά «υπηκόους εποίησατο»), άλλο τόσο δικαιολογημένα θεωρείται το νούμερο ένα αρχέτυπο, εικοσιτέσσερις αιώνες τώρα, του μεγάλου κατακτητή. Ασφαλώς ασύγκριτος με τον Κορτές, αν και θηριόψυχος, κι έτη φωτός απλησίαστος από τους τωρινούς μεγάλους τζογαδόρους και επενδυτές. Εννοείται, κι από έναν Πούτιν ή μια Μέρκελ (αν θα δεχόμασταν ποτέ τέτοιες συγκρίσεις – γιατί σ’ αυτή τη λίστα Forbes ανήκει, σ’ αυτό το Πάνθεον), ...απ’ τον Ιούλιο Καίσαρα, τον Ναπολέοντα και τον Τσέγκις Χαν... Που στο κάτω-κάτω ηττήθηκε – απ’ τους Μαμελούκους.

Ναι αλλά, άλλο πλούτος και πολιτισμός – από αυτά διέθετε τότε η Ανατολή. Κι άλλο ελευθερία κι αυτονομία.

Άλλο να κρύβεις με την προβιά σου, έστω στην πανοπλία σου, μια «καθυστερημένη» Ελλάδα -λίγων αιώνων πίσω αλλά με σάρισες και φάλαγγες- του «ήρωα-βασιλέως», κι άλλο να αποκτάς, ιδίως μετά θάνατον, τη φήμη του... «εξελληνιστή».

Ντυμένος πλέον τη μηδική στολή, ακόμη και το διάδημα του Μεγάλου Βασιλέως (που οι Ελληνομακεδόνες νίκησαν – και που περιφρονούσαν έως και μισούσαν), έφθασε ως τα βάθη της Ασίας για να «εξελληνίσει» δήθεν τους «βαρβάρους» (τους πολύ παλαιούς και μεγάλους πολιτισμούς της Αιγύπτου, της Μεσοποταμίας, του Ιράν και της Ινδίας – την Κίνα δεν την πρόλαβε), σφραγίζοντας όμως τα έγγραφα με τη σφραγίδα του Δαρείου πλέον – ω ζηλευτή Ανατολή!

Περιτριγυρισμένος πια από Πέρσες σατράπες (δεν άλλαξε και τίποτα στις παλαιές δομές – όπως ούτε καν οι Ρωμαίοι πολύ αργότερα, πλην ίσως το ιδιωτικό Δίκαιο για ορισμένους), ακόμα και στρατηγούς, δεν λέμε καν για τις περσίδες συζύγους, τις 365 παλλακίδες και τον όμορφο Βαγώα – η κραιπάλη ούτε τότε είχε μέτρο, φύλο ή φυλή. Άλλαξε ακόμα κι ανακτορική φρουρά, κι έφτιαξε σώμα ενόπλων επιγόνων από 30.000 Πέρσες εφήβους. Κι έκανε πια παρέα μόνο με Ασιάτες μεγιστάνες – και την ανάλογη ζωή. («Αποστάς των πατρώων, προσκυνείσθαι ηξίου και ες δίαιταν την Μηδικήν μετεδιήτισεν εαυτόν...».) Πραγματώνοντας προφανώς

μια φαντασίωση που δεν έπαψε ποτέ να προπορεύεται. Από τη Νέα Υόρκη ως το Πεκίνο, κι από την Καλαμάτα ως το Λένινγκραντ. Άπιαστη από την άλλη, αν και όχι απαραίτητη, για το ενενήντα εννέα και βάλε τοις εκατό των κοινών θνητών. Εννοούμε στις μέρες μας.

Κι αφού τα λάφυρα κι οι σατραπείες είχαν κατά κάποιον τρόπο διανεμηθεί, αλλά ο «εξελληνισμός» παράδερνε όπως και το στράτευμα, στη σημαντικότερη εξέγερση του στρατού (που δυσανασχετούσε με τον εκπερσιισμό και τις αποφάσεις του) στην πόλη Ώπις στον Τίγρη, ο Βασιλεύς των βασιλέων θύμισε στους Μακεδόνες ότι φορούσανε προβιές μέχρι προχθές, όταν ο πατέρας του τους μάζεψε και τους φόρεσε τη χλαμύδα...

Παρήγγειλε δε στις ελληνικές πόλεις ότι έπρεπε αποδώ κι εμπρός να τον προσκυνούν – για τους Ασιάτες ήταν αυτονόητο (είτε γονυπετείς είτε φιλώντας του τα υποδήματα είτε πρηνηδόν). Προσβολή μεγάλη και ανήκουστη για Έλληνα εκείνων των καιρών. Και εν συνεχεία να τον λατρεύουν πλέον ως θεό (τον «τρισκαιδέκατο» – ως υιό του Αιγυπτίου Άμμωνα Διός). Και επιπλέον, να επαναπατρίσουν υποχρεωτικώς όλους τους (συνήθως δίκαια) εξοστρακισμένους – ολιγαρχικούς και βάλε... Ποιος να τον σταματήσει; Καημένε Καλλισθένη.

Ιδίως στο ποτό. Γιατί αυτή ήταν η μεγάλη του σχέση. Παράλληλη με του Ηφαιστίωνα. Αφόρητα μέθυσος και οινομανής, σαν τον πατέρα του. Κι εξάλλου πιθανότατα η ακρατοποσία τον σκότωσε (όπως και τον αγαπημένο του – «ακαίριος μέθαις χρησάμενος...»). Με delirium tremens.

Μόνο που, άλλο Όλυμπος και άλλο ο Άδης. Αν και καλύτερο ένα τέτοιο τέλος από έναν βίο «ακλεή». «Ψυχής αντάξιον».

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η κληρονομιά του

Κι ωστόσο, τουλάχιστον ο ανατολικός Χριστιανισμός του χρωστά τουλάχιστον τη στολή. Τα χρυσοποίκιλτα άμφια των ιεραρχών του. (Όπως χρωστά το τελετουργικό στους Ιρανούς.) Χώρια ότι προήγαγε, όσο κανείς πιο αποτελεσματικά μέχρι τότε, την *Ιδέα*

του παγκόσμιου Ενός – έστω και τυράννου. Καλύτερα απ' τους πλατωνιστές και την εβραϊκή παράδοση για εκείνα τα χρόνια – χρόνοι υψηλής Αβεβαιότητας.

Και παρότι η ορμητική πορεία του ανέσυρε κατ' αρχάς και συν τω χρόνω ανακάτεψε τον Αχούρα Μάζντα με τον Δία, τον Βράχμα και τον Μαρδούκ, τον Απόλλωνα με τον Μίθρα, την Ίσιδα και τον Γιαχβέ, προσωποποίησε τον Αριμάν – τον Ισκαντέρ, τον Δουλ Καρνέιν έστω... (τον δικέρατο). Μια και, προπαντός καθιέρωσε πολύ πριν τους Σασσανίδες, τη μόδα με την κανονική *θεοποίηση του Ηγεμόνα* (που μονάχα στους Φαραώ προϋπήρχε σαφώς). Γεγονός που εκμεταλλεύτηκαν βέβαια και επεξέτειναν όχι μόνο οι σατράπες (με την αποκλειστική κατοχή των γαιών, των καλλιεργειών και των θησαυρών μιας επικράτειας, εννοείται) κι οι αποθρασυμμένοι Διάδοχοι, αλλά κυρίως οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες -ο μετέπειτα *Dominus et deus-*, κι οι Βυζαντινοί («ου γαρ έστιν εξουσία ει μη υπό θεού») με τις αγιοποιήσεις, και βέβαια με τις εκκλησιαστικές τελετουργίες να αντιγράφουν τη λατρεία του αυτοκράτορα – έως και ορισμένοι Δυτικοί μονάρχες μέχρι πρότινος.

Αν και, όπως οι Ρωμαίοι, οι Πάρθοι και οι Κουσάν (που όλοι τους, είχαν δεν είχαν δική τους ιδεολογία...) προσαρμόζονταν - για λόγους κυριαρχίας και πλουτισμού, ιδίως οι Συγκλητικοί- σε όλες τις παραδοσιακές θεότητες, αρκεί να συντηρούσαν τους πληθυσμούς υποταγμένους, έτσι και δυο-τρεις αιώνες πριν ο... πρωτοπόρος Αλέξανδρος. Που βέβαια ευλόγως οι Διάδοχοι μυθοποίησαν, ως τον πρώτο *Ενσαρκωμένο*, προ Χριστού, και λίγο πιο ανατολικά ως τον *Μετενσαρκωμένο*... Τον ίδιο πάντως, τον ένοιαζε απ' ό,τι φαίνεται -καθότι πολεμιστής (και γνώστης της θνητότητας – του πέρατος;), εκτός από το να προστάζει την «αθανασία» του- τουλάχιστον να τον προσκυνούν.

Και δεν λέμε να έψαχνε για τα συμπόσια (μαζί με τους ατελείωτους αλεξανδροκόλακες) για κάνα Σωκράτη ή τους ομοίους του. Όμως το να θανατώνεις ακόμη και με τα ίδια σου τα χέρια μερικούς απ' τους πιο άξιους, τους καλύτερους σου φίλους και συμμαθητές επειδή και μόνο σου αντιμίλησαν, να τους εκτελείς

με σαδιστικά βασανιστήρια (εκτός από τον Κλείτο, τον Καλλισθένη, τον Φιλώτα, ακόμη και τον καλύτερό σου στρατηγό τον γέρο Παρμενίωνα – για να μην πάμε στη ρουτίνα των βασανιστηρίων ενός Λυσίμαχου, ο κατάλογος είναι μακρύς) συνιστά όχι απλώς **ύβριν** -στο κάτω κάτω ελκυστική για όλους- αλλά και σαφή απόσταση από το «ανθρώπινο μέτρο» και τα ελληνικά ήθη – και εδώ. Ο Αριστοτέλης, ας πούμε, που δεν ήταν κι ο μόνος στον κόσμο, όπως και ο Πλάτωνας, ύμνησε κατ' επανάληψη τη φιλία ως ύψιστη αρετή.

Κι όπως δεν έχει νόημα η ηθικολογία στην Ιστορία, έτσι και δεν μπορεί να δικαιολογήσει και πολλά, ούτε να εξηγήσει, το αυτονόητο της παραφροσύνης. Αλλά ούτε και η -δίχως πολλές εκπλήξεις εντέλει- mainstream Ιστορία των Αυλών, των δυναστειών, ακόμη κι αν τις περιγράφει ένας Σαίξπηρ. Ο Σενέκας που θεωρούσε τον Αλέξανδρο από ένα σημείο κι ύστερα υπερεπηρμένο animal, έλεγε tyrannis saevilia cordi est για τους τυράννους η ωμότητα αποτελεί απόλαυση. Και για τους Ρωμαίους η εξυπηρετική, μόνο κατ' όνομα Δημοκρατία, τον πέπλο μιας νεοφανούς, της πλέον αδίστακτης -Συγκλητικής- ολιγαρχίας. Μέχρι να εξελιχθεί κι αυτή σε θεοποιημένη μοναρχία (και πριν τον Σεπτίμιο Σεβήρο, μεγάλο φαν του δικού μας στρατηλάτη)... Η μια αυτοκρατορία εκ των πραγμάτων φρόντισε για την άλλη. (Και βέβαια για τη χριστιανική εντέλει, και «ελληνοδυτική», εξέλιξη.)

Γι' αυτό και μεγαλύτεροι λάτρεις, προσκυνητές του Αλεξάνδρου στον τάφο της Αιγύπτου (δεν μάθαμε αν οι Έλληνες έκαναν ουρά, ή η πλέμπα της εποχής ήξερε πού βρισκόταν κι έτρεξε να λατρέψει τον «Πατερούλη» ή τον Ροκ σταρ) ήσαν οι μεγάλοι Ρωμαίοι αυτοκράτορες. Ο Οκταβιανός Αύγουστος κι ο Καρακάλλας, ο Νέρων και ο Καλιγούλας... Ιδίως οι ανώτεροι στο έγκλημα, τη φρενοφλάβεια και τη διαφθορά. Σ' αυτούς που δίδαξε με τα καμώματά του, μεταξύ άλλων, το Imperium. Μια και οι Αθηναίοι με τις τριήρεις τους είχαν μείνει πολύ πίσω πλέον.

Γιατί μετά τον Μεγαλέξανδρο, ή μάλλον εξαιτίας του, δυο «νέες» πόλεις θα καθόριζαν πια την τύχη και τη μοίρα του κόσμου. Η

Ρώμη και η Ιερουσαλήμ.

Αθήνα τέλος. Το πολύ-πολύ ως διδακτέα «ύλη». Ως ουτοπία ή άσφαιρη φαντασίωση. Καθόσον ο μεγάλος κοσμοκράτορας ξαναέφερε την Ιστορία στα ίσια της. Ύστερα από τη γνωστή περιστασιακή ανωμαλία.

Πράγματι. Ανοίγοντας αυτός ο Magnus (οι Ρωμαίοι τον ονόμασαν Μέγα, όχι οι Έλληνες)-κι-η-κληρονομιά-του, για πρώτη φορά τον κόσμο της Ανατολής στον κόσμο της Δύσης και τούμπαλιν, φρόντισε και παγκοσμιοποίησε τη δουλοφροσύνη. Και πολιτικά και, συν τω χρόνω, θρησκευτικά.

Αντί να εξαπλωθεί μαζί με την Κοινή (τη γλώσσα) -δεν λέμε, τι να προλάβει κανείς μέσα σε δώδεκα χρόνια;- το ελληνικό φρόνημα (που μάλλον εχθρευόταν), αντί για την τραγικότητα έστω της Ελευθερίας, επέβαλε τη λατρεία του νυν και αεί Ενός, τον ασιατικού πλέον τύπου δεσποτισμό του. Κι αντί η αναπάντεχη εσωτερικότητα που κάποια στιγμή αναδύθηκε (μια και... δεν άφησε η μεγαλοσύνη του άλλο εξωτερικό έδαφος προς κατάκτηση), εν μέσω όψιμης πλέον Αρχαιότητας / Αυτοκρατορίας να προστρέξει στον ουμανισμό, κούρνιασε στη μέχρι και σήμερα σχέση Κυρίου και δούλου.

Άλλωστε, ακόμη και οι πολυπληθείς και πολλαπλές πόλεις που ίδρυσε και οι δεκάδες που ιδρύθηκαν στο όνομά του (να εξαιρέσουμε τη μεγάλη Αλεξάνδρεια των περιχαρακωμένων εποίκων; -που ακόμα και οι γάμοι με τις ντόπιες δεν επιτρέπονταν-, πάντως όχι την Αντιόχεια και την Σελεύκεια), με την ανατολικού τύπου γραφειοκρατία, την αυστηρή ταξικότητα και τους δεσπότες-βασιλείς, μπορεί να έγιναν ελληνόγλωσσες (στο εμπόριο και τη διοίκηση) αλλά δεν έγιναν βέβαια κι ελληνικές. Κι όχι για λόγους πολυφυλετικότητας. Ούτε γιατί δεν έγιναν... Αθήνες, αλλά το ξαναλέμε -άσ' το πολίτευμα!-, ο ενδεικτικός ελληνικός ουμανισμός (που χτύπησε κατακούτελα τη Δύση), το βλέπουμε έως και σήμερα, δεν ρίζωσε. Επηρέασε μόνο τις νέες, εξαρτημένες ολιγαρχίες. Πέρασε, σχεδόν και δεν ακούμπησε την Ασία. Παρά τα δακτυλοδεικτούμενα (ως γραφικά) ινδικά κι αφγανικά χωριά. Παρά

τις μείξεις των τεχνοτροπιών (ακόμη και ελληνοβουδιστικών ναών) στα λιγοστά -για το μέγεθος και τις εκτάσεις- αρχαιολογικά ευρήματα. Δικαίως ο Πολύβιος υποστήριξε πως «Ουδεμίαν πόλιν άμοιρον εποίησαν του της δουλείας ονόματος...».

Γι' αυτό και ο «εξαγωγίμος» κι από τα πάνω πολιτισμός -τα θέατρα φέρ' ειπείν (ως κακέκτυπα)- σύντομα γέμισε μνημεία, όσα δεν καταστράφηκαν... Και μάλιστα χωρίς τις απολαβές που έχει το αντίστοιχο «προϊόν» στις μέρες μας, στην αποδώ μεριά.

Το ξαναλέμε, άλλο ο «πολιτισμός» που νοείται ως πολίτευμα, κι άλλο σε μας, που εννοείται ως «προϊόν» και ως μουσειά.

Και όλα αυτά, κυρίως, λόγω της γενικευμένης τους επόμενους καιρούς -επιτέλους!-, τότε, επικράτησης του ντόπιου (στην Εγγύς Ανατολή) Μονοθεϊσμού.

Και του οποίου η (σε) ενδιαφέρουσα Εσωτερικότητα εξακολουθεί διεστραμμένη, εργαλειοποιημένη, να χρησιμοποιείται τα μάλα. Στην Πρόοδο και μετεξέλιξη της Εξουσίας. Ιδίως σήμερα. (Ας πούμε, ως εσωτερικευμένο χρήμα – χειρότερο απ' τις «αγορές».)

Μα για να επανέλθουμε, αυτός ο φοβερός αιώνιος «νεανίσκος», που γοήτευσε ωστόσο εκατομμύρια δουλοφρόνων, σε αυτήν ακριβώς την τροχιά Κυριαρχίας, όχι του κρείττονος λόγου αλλά της ωμής, της παγκοσμιοποιητικής Ισχύος, σε αυτήν ακριβώς την στρατόσφαιρα με την ασταμάτητη επέκταση κι εξέλιξη, ανήκει. Μακράν από ό,τι στην Ελλάδα ή τους Έλληνες. Άλλαξε πίστα. Ανελήφθη.

Με το χάρισμα του ήρωα-πολεμιστή άνοιξε νέους δρόμους – όχι μονάχα στο τοπικό φαντασιακό. Αλλά και στη μεγάλη, την καλοδουλεμένη εντέλει Λεωφόρο της μονοδιάστατης Ιστορίας – της ετερόνομης Ισχύος. Εξάλλου για αυτήν Μεγάλωσε, για αυτήν είχε φτιαχτεί. Ούτε για το «πόλις άνδρα διδάσκει...» ούτε για τίποτε αστρικά σκουπίδια... Πολλώ δε μάλλον για τους χωματόδρομους, τους παράδρομους ή τις ρωγμές της κυρίας Highway.

Και πάντως, δεν υπάρχει άλλο ιστορικό πρόσωπο (γιατί ο Χριστός

δεν είναι βέβαιο ότι ήταν) που 24 αιώνες τώρα, μετά το πρώτο multi culti μυθολόγημα -αλλά και το πρώτο μεγάλο άγγιγμα- της Παγκοσμιότητας, να έχει μυθοποιηθεί τόσο πολύ και σε τόσες πολλές γλώσσες – πάνω από ογδόντα. Ακόμη και σε εθνικές παραδόσεις και σε μεγάλα θρησκευτικά κείμενα. Σε αιωνόβιους θρύλους. Ίσως γιατί ο Θουκυδίδης είναι και πάλι απών. Μάλιστα, είχε έρθει φαίνεται κι η ώρα του μυθιστορήματος – ως μία επιπλέον παρηγόρια (παραμυθία). Κάπως όπως οι προφήτες τελικά, μια μειονότητα, έγιναν σιγά-σιγά πιο απαραίτητοι από τους φιλοσόφους και τους ποιητές (άλλη μειονότητα κι αυτή) – τους αντικατέστησαν.

Αλλά ο τέως Ανίκητος εκεί – ακόμη και ως *Invincitus* – παντού. Από την Παλαιά Διαθήκη (του «Δανιήλ» και των «Μακκαβαίων») και το Κοράνι, μέχρι το πρώτο μεγάλο Μυθιστόρημα-παγκόσμιο «μπεστ σέλερ», του ψευδο-Καλλισθένη... Κι από τις παραστάσεις στον Άγιο Μάρκο της Βενετίας και βέβαια στην Αγιά Σοφιά, μέχρι τη μετατροπή του σε Άη Γιώργη και δεν συμμαζεύεται...

Φαίνεται άλλωστε κι απ' την περίπτωση του, ότι ο Μύθος είναι τροφή πολύ πιο βασική και απαραίτητη στην ύπαρξη απ' ό,τι η πεζή, πολλώ δε μάλλον η ωμή πραγματικότητα.

Ποιος νοιάζεται – για ποια «αλήθεια»; Προπάντων στις μέρες μας. Που η Βασιλεύουσα παραγωγή και κατανάλωση *Εικόνας* και οι ψηφιακοί αλγόριθμοι, αλώνοντας το φαντασιακό, αλλού εκχώρησαν την πρωτοκαθεδρία.

Κι όχι ότι έπαψαν ποτέ να τον υμνούν οι οπαδοί της μοναρχίας και του δεσποτισμού. Και η γνωστή σαπίλα της mainstream Ιστορίας. Κι ο Φρειδερίκος της Πρωσίας και ο Μεγάλος Πέτρος. Και ο Μωάμεθ ο Β΄ κι ο Λουδοβίκος ο ΙΔ΄... Όμως κι ο Χέγκελ και ο Γκαίτε... Και προπαντός οι όχι μόνο εθελόδουλοι αφανείς.

Ίσως διότι και σαν πρόσωπο, στον σύντομο *ηρωικού τύπου* βίο του, (αν εξαιρέσεις τον θάνατο του Ηφαιστίωνα) ενσαρκώνει κάτι το άτρωτο. Δίχως ουλές και τραύματα – με τη χαρακτηριστική του κλίση. Αφόρητα υπεράνω του Τραγικού. Σαν ένας βαρετά αιώνιος

νέος (καθόλου Τιθωνός) – ο πλέον φημισμένος κατακτητής. Προπάντων, το ακάθεκτο σύμβολο της Νίκης. Μια πάγια φαντασίωση χωματίνης (παρά το ψώνιο του περί του αντιθέτου), στρατιωτικού έστω τύπου παντοδυναμίας. Τι κρίμα που τον φαντασιώνονται και «εκπολιτιστή».

Ναι αλλά, αν την ιδρυτική πράξη κάθε μεγάλου μύθου την αποτελεί Η Θυσία, εδώ -μεταξύ άλλων- θυσιάστηκε η κυρίως Ελλάδα.

Γιατί, και πριν τη μάχη της Κρανώνος, πριν καν μπορέσουν να ανακάμψουν... οι πόλεις του κυρίως ελλαδικού χώρου (χώρια η Μακεδονία βέβαια, στους λεγόμενους ελληνιστικούς χρόνους), από τις μακεδονικές φρουρές και την ερήμωση πέρασαν στις ρωμαϊκές. Κι απ' τις βυζαντινές, με τους ληστρικούς φοροεισπράκτορες, των Φράγκων και των Βενετών. Μέχρι και τους Οθωμανούς δηλαδή και την πρόσφατη εθνεγερσία τελούσαν υπό αλλεπάλληλη κατοχή. (Άσχετα τι λεγόταν, ιδίως εκ των υστέρων, κυρίως ιδεολογικοποιημένα, για την εκ των ουκ άνευ βία και τον *sine qua non* «εσωτερικευμένο» καταναγκασμό...)

Χώρια η κατασκευή και κατοχή του νεοελληνικού Κράτους απ' τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής. Εν συνεχεία από τους Άγγλους και τους Αμερικανούς – τα ξέρετε.

Και όντως. Ήδη και πριν τη Ρωμαϊκή κατοχή, η Αργολίδα και η Αρκαδία, οι περισσότεροι οικισμοί της Λακωνίας, η Δωδώνη οι Δελφοί κι η Ολυμπία (κατά τον Πανσανία και τον Στράβωνα) είχαν σχεδόν ερημώσει. Στο λιμάνι του Πειραιά σπάνια πια έπιανε καράβι. Ερειπωμένες και οι άλλοτε ακμάζουσες από πληθυσμό (και όχι μόνο) περιοχές της Αιτωλίας, της Θεσσαλίας και φυσικά της Αττικής. Κι όχι ότι... τα Γράμματα στο μεταξύ ανθούσαν στα πέρατα της γης. Ή ότι πρωτοστατούσαν στην αποκεί πλευρά της αυτοκρατορίας ως... αντίπραξη ή αντίβαρο.

Γι' αυτό και, τουλάχιστον ο νεοΈλληνας θα έπρεπε να 'ναι πιο συγκρατημένος στα ζήτω του. Άλλωστε και ο ίδιος ο Μέγιστος Βασιλεύς «Ευρώπης, Ασίας και Λιβύης», από ένα σημείο κι ύστερα

(η Λιβύη τον μάρανε) θεωρούσε την καθαυτό Ελλάδα μια επαρχία. Και την αντίσταση-σφαγή των Σπαρτιατών στη Μεγαλόπολη απ' τον Αντίπατρο, «μυομαχία»! (Πού να φανταζόταν ότι δύο αιώνες μετά, οι Σπαρτιάτες παρακαλώ, μετά τον Άγη και τον Κλεομένη με τον απίστευτο *Νάβη*, θα οργάνωναν το τελευταίο καθαρά ανατρεπτικό ξέσπασμα της Αρχαιότητας – εναντίον των Ρωμαίων στρατοκρατών και του Δικαίου τους...).

Από την άλλη βέβαια, όλα τα σύγχρονα έθνη-κράτη πάνω σε έναν και πολλούς επιπλέον μύθους χτίστηκαν. Και ειδικά οι Γάλλοι και οι Γερμανοί... Στον αιώνα ας πούμε του Παπαρρηγόπουλου, οι Πρώσοι στρατηγοί κι οι Γερμανοί γραφιάδες, και Χριστιανοί και μιλιταριστές -πράγμα που ανέκαθεν συνηθιζόταν-, στήριξαν τον παγγερμανισμό τους στον Νεοκλασικισμό και τον Αλέξανδρο – μη φθάσουμε στον Winckelmann.

Οι νεοΈλληνες θα 'μεναν πίσω; Που ήξεραν άλλωστε, από πρώτο χέρι, πως και το δικό «τους» νεοσύστατο κράτος, στις πεσμένες κολόνες στηρίχτηκε. Σ' αυτές που οι ντόπιοι, κυνηγητό έπαιζαν και κρυφτό, από παιδιά.

Όμως, άλλο να μην συμφιλιώνεσαι με τον διχασμό σου, σε αρχαιολάτρη και Ορθόδοξο (αντι...κρατιστή!) – να σου ουρλιάζουν για συγκερασμό της Ανατολής και της Δύσης σου, της Δεξιάς και την Αριστεράς σου... Κι άλλο ραγιαδισμός, κατεργασμένος Κρατισμός (δεν εννοούμε οικονομικά) και σιωπηρή υποτέλεια. Άλλο εσωτερίκευση της *libertas* και Δύση, κι άλλο ελευθερία.

Στο μεταξύ ο Αλέξανδρος (τι ωραίο όνομα, παρεμπιπτόντως) θα συνεχίσει μυθοποιημένος να γοητεύει τους σύγχρονους λάτρεις των pets. Ίσως γιατί, μεταξύ άλλων, μπήκε και κατέσφαξε 4.000 (!) άγρια θηρία, μεγαλοπρεπή και «προστατευμένα» στα ζωολογικά πάρκα-εκτάσεις της Σογδιανής, στην κεντρική Ασία. Το 332.... – έτσι, για το κέφι του!

Και πάντως, για άλλη μια φορά απεδείχθη, πως και οι θρησκείες και οι τέχνες (που βέβαια διαδίδονται και προπαντός αναμειγνύονται και δίχως τις απαραίτητες εδαφικές και

αιμοβόρες προσαρτήσεις) είναι λιγότερο εύθραυστες. Λιγότερο εδαφικές – πιο κωλοπετωμένες από το πολίτευμα. Λες και... «Τίποτα δεν άλλαξε από τότε.»

Ως προς το φρόνημα τουλάχιστον. Το «...περί το ίσον και το δίκαιον σπουδάζειν» -που παρά τους Αλέξανδρους, έγινε αντίθετα πιο πλούσιο ως ανεκπλήρωτο αίτημα- του μεγάλου αντιπάλου του Δημοσθένη. Και τον οποίον κυνήγησε, μαζί με τον Υπερείδη και τους άλλους μέχρι εσχάτων, μέχρι αναγκαστικής αυτοχειρίας...

Άλλωστε επί Γιαχβέ και επί Χριστού, αδύνατον να υπάρξει έσχατη ανυπακοή των δημιουργημάτων τους. Ακόμη και σε καιρούς «κρίσης» και μνημονίων. Ακόμη κι από τη Νεολαία μιας χώρας... Τι κρίμα για αυτή τη χώρα. Να έχει τόσο περίτεχνα μιμητική, παραδομένη, αλλά και στριμωγμένη στη γωνία νεολαία... – αν παίζουν ρόλο ακόμα οι γενικεύσεις.

Κι αφού ως προς το πολίτευμα λοιπόν, τίποτα για την ώρα ριζικό δεν είναι στο πρόγραμμα, ας περιμένουμε τουλάχιστον τους επιπλέον «βαρβάρους».

Έστω τους νεκρούς της Αμφίπολης.

Αθήνα, Δεκέμβριος 2014

---

* Συγγραφέας, μεταξύ άλλων, των κειμένων: «Η γοητεία του καπιταλισμού ή Περί κρίσεως» (εκδόσεις futura, 2011), «Ο ψηφοφόρος της "Χρυσής Αυγής"» (εκδόσεις Υπερσιβηρικός, 2013).

Έλεγχος και Επιτήρηση στον

Ψηφιακό Κόσμο | Εκπομπή Βαβυλωνία (audio)

Εκπομπή ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ.

Κάθε Παρασκευή 15:00-16:00 στο Ραδιόφωνο του The PressProject.

Την Παρασκευή 19/1 φιλοξενήσαμε στην εκπομπή της Βαβυλωνίας τον Νίκο Ρούσο, ακτιβιστή για τα ψηφιακά δικαιώματα, μέλος του Hackerspace και της Συμμαχίας των Κοινών.

Τι είναι και πώς απειλείται η διαδικτυακή ουδετερότητα (net neutrality); Πώς η κατάργησή της απειλεί το Ίντερνετ στη μορφή που το γνωρίζουμε;

Ψηφιακός κόσμος, διαδίκτυο και επιτήρηση. Πώς και γιατί αξίζει να προστατεύουμε τα δεδομένα μας;

Παραδείγματα ψηφιακών κοινών. Υπάρχει εναλλακτική στη διανομή και την ιδιοκτησία της πληροφορίας και της τεχνολογίας;

Στο μικρόφωνο η Ελιάννα Καναβέλη και ο Στέφανος Μπατσής.

Tracklist:

Suede-Beautiful Ones

Morrissey-I wish you lonely

Flaming Lips-Yoshimi battles the pink robots pt.1

The Vaselines-Son of a Gun

Belle and Sebastian-If you 're feeling sinister

Radiohead-Karma Police (instrumental)

Το Φασιστικό Κράτος της Τουρκίας ετοιμάζεται να επιτεθεί στη Δημοκρατία της Ρόζαβα

Αντώνης Μπρούμας

Το φασιστικό κράτος της Τουρκίας ετοιμάζεται να επιτεθεί στην δημοκρατία της Ρόζαβα. Οι κρατικές ρητορικές είναι γνωστές και επαναλαμβανόμενες, όπως σε κάθε τέτοιο ιστορικό γεγονός κρατικής τρομοκρατίας:

1. Άμυνα δια της επίθεσης.
2. Βάφτιση ως τρομοκρατών των αγωνιστών της ελευθερίας και των νικητών της μάχης κατά του ISIS.
3. Θανατοπολιτική κατά της ελευθερίας.

Δεν προκαλεί εντύπωση η στάση όλων των υπόλοιπων κρατών απέναντι στον μη κρατικό σχηματισμό της Ρόζαβα.

1. Η Ρωσία δια της σιωπής ξεκλειδώνει τον εναέριο χώρο της Ρόζαβα στους Τούρκους.
2. Το καθεστώς του σφαγέα Άσαντ ούτε καν ακούγεται, ενώ πρόκειται για εισβολή στην ίδια του την χώρα.
3. Οι ΗΠΑ αναμένουν τον νέο συσχετισμό δυνάμεων μετά τον πόλεμο για να επανατοποθετήσουν τα συμφέροντά τους.

Ιστορικά, τα κράτη διαδόθηκαν ως θεσμοί, όχι με ορθολογικούς όρους αλλά μέσα από τον πόλεμο και την εξαφάνιση πρότερων μη κρατικών σχηματισμών. Δεν υπάρχουν μη ιμπεριαλιστικά κράτη, γιατί τα κράτη ως θεσμοί είναι σύμμετροι μεταξύ τους σχηματισμοί και απλώς επανατοποθετούνται ως δρώντες ή ενεργούμενα στον γεωπολιτικό χάρτη του ιμπεριαλισμού. Κανένα λοιπόν κράτος δεν συνιστά και δεν θα συνιστά ποτέ το “απ’έξω”, το “άλλο” του ιμπεριαλισμού.

Η Ρόζαβα αποτελεί αγκάθι σε κάθε κράτος της περιοχής. Οι ρευστοί συμβιβασμοί με τα κράτη της περιοχής και τις μεγάλες δυνάμεις δεν είναι τίποτε άλλο παρά αγώνας επιβίωσης για τη δυαδική εξουσία της νεαρής δημοκρατίας της. Και μόνο που υπάρχει αποτελεί ύμνο για τη [δική μας] ανθρωπότητα. Για την ιστορία των κρατών, των εταιρειών και των πολέμων θα είναι σίγουρα δύο ξεχασμένες αράδες στη διήγηση των γεωπολιτικών παιγνίων της πιο μαύρης εποχής για τη Μέση Ανατολή.

Η ιστορία όμως δεν γράφεται μόνο από τους νικητές αλλά και στις μνήμες και στις καρδιές μας ως δώρο για τους επόμενους από εμάς. Ακόμη και αν περάσει στην ιστορία, αυτή είναι η Ρόζαβα των γυναικείων πολιτοφυλακών, των συνεταιρισμών, των αμεσοδημοκρατικών κοινοτήτων, των καντονιών, ένα δώρο για τους ανθρώπους όλου του κόσμου.